

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

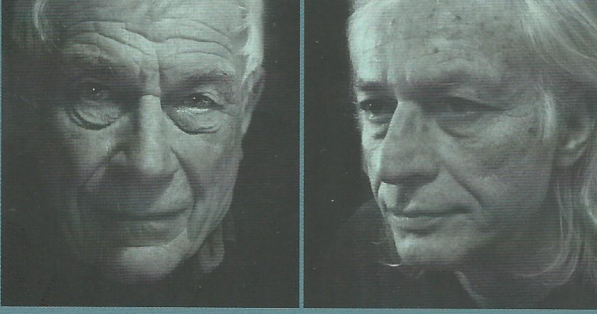
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

metis diyaloglar

John Berger

Yücel Gökürk

İstanbul'dan Gelen Telefon

MÜZİK EŞLİĞİNDE BİR SÖYLEŞİ

metis

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

John Berger, Yücel Göktürk
İstanbul'dan Gelen Telefon

JOHN BERGER (1926-2017) Londra'da doğdu. İngilizce yazan en etkili sanat eleştirmenlerinden biri olan Berger, ayrıca senaryo yazarı, romancı, belgesel yazarı ve ressam olarak da tanınıyor. 1940'ların sonunda Londra'da çeşitli galerilerde sergiler açtı. Bu dönemde Komünist Parti ile yakın ilişki kurdu, sol-kanat haftalık dergi *Tribune* için makaleler yazdı. 1948-55 yılları arasında resim öğretirken sanat eleştirmeni oldu ve 1951'den itibaren *New Statesman* için on yıl boyunca sanat eleştirileri yazdı. İlk romanı 1958'de yayımlanan *Zamanımızın Bir Ressamı*'dır. Romanı G. ile 1972 yılında Booker ödülünü almıştır. Metis'te birçok kitabını yayımladığımız John Berger, Türkiyeli okurlarını uzun yıllardır derinden etkilemeyi sürdürüyor.

YÜCEL GÖKTÜRK, 1987'de *Nokta*'da başladığı gazeteciliği *Ekonomik Panorama* ve *EP* (Ekonomi-Politika) dergilerinde sürdürdü. 1994'te *Express*, 1996'da *Roll*, 2010'da *Bir+Bir* dergilerinin kurucuları arasında yer aldı. Bu dergilerde muhabir, yazar ve editör olarak görev yaptı.

Metis Diyaloglar 4

John Berger, Yücel Gökürk

İstanbul'dan Gelen Telefon

Müzik Eşliğinde Bir Söyleşi

© John Berger, Yücel Gökürk, 2015

© Metis Yayınları, 2015

İlk Basım: Ocak 2016

İkinci Basım: Mart 2017

"İstanbul'dan Gelen Telefon" söyleşi ilk kez
Roll dergisinin Ekim 2009 tarihli John Berger
özel sayısında yayımlanmıştır.

"Küresel Hapishane: Ekonomik Faşizm
Üzerine Düşünceler" İngilizcede "Meanwhile" adıyla
2008'de Londra'da Drawbridge Books tarafından
yayımlanmıştır.

Kapakta,

John Berger fotoğrafı: Frank Courtés, Agence Vu, 2015.

Yücel Gökürk fotoğrafı: Arslan Eroğlu, 2016

Yayıma Hazırlayanlar:

Semih Sökmen, Özde Duygu Gürkan

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.

Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197 Topkapı, İstanbul

Matbaa Sertifika No: 11931

Metis Yayınları

İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul

e-posta: info@metiskitap.com

www.metiskitap.com

Yayınevi Sertifika No: 10726

ISBN-13: 978-605-312-026-7

John Berger, Yücel Göktürk
İstanbul'dan Gelen Telefon
MÜZİK EŞLİĞİNDE BİR SÖYLEŞİ

Çeviri:

Yücel Göktürk

Şarkı Sözleri Çeviri:

Yasemin Akbaş, Yücel Göktürk

metis

metis diyaloglar

Theodor W. Adorno, Max Horkheimer

Teori ve Pratik Üzerine

Bir Tartışma

Alain Badiou, Elisabeth Roudinesco

Dün Bugün Jacques Lacan

Bir Konuşma

Michel Foucault, Claude Bonnefoy

Güzel Tehlike

Söyleşi

John Berger, Yücel Gökçürk

İstanbul'dan Gelen Telefon

Müzik Eşliğinde Bir Söyleşi

Jean-Paul Sartre, Perry Anderson, Ronald Frazer

Quintin Hoare, Simone de Beauvoir

Sartre ile Sartre Hakkında

Orhan Koçak, Yücel Gökçürk

Turgut Uyar ve başka şeyler

A'dan Z'ye Bir Konuşma

İÇİNDEKİLER

Sunuş 9

İSTANBUL'DAN GELEN TELEFON 13

KÜRESEL HAPİSHANE 69

Sunuş

Roll dergisinde (1996-2009) şarkılı söyleşiler yapar, konuğumuza adını sanını vermediğimiz on şarkıyı sırayla dinletirdik. Çalınan şarkının adının ne olduğu, kimin çalıp söylediği sorusuyla, sınav parodisiyle başlayan sohbet müziğin ve şarkı sözlerinin vasıta olduğu serbest çağrışımlar yoluyla ilerler, lafları, konu konuyu açardı. Ve nihayetinde konuğumuzun “portresi” diyebileceğimiz bir metin çıkardı ortaya. Müzik dergileri jargonunda “blind test” (bu formatı Türkiye’de ilk uygulayan *Hey* dergisinin deyişiyle “körebe”) diye adlandırılan bu söyleşilerden birini John Berger’la yapmıştık.

Ancak bu defa, yüz yüze değil telefonda ve kısıtlı bir zaman diliminde olduğu için, bazı şarkıların sadece belirli bir kısmını dinletmiş, bazılarının sadece adını anıp sözlerini alıntılamıştık.

Ayrıca, söz konusu bir özel sayı, üstelik John Berger özel sayısı olduğu için kendimizi on parçayla sınırlamamış, Franz Schubert’in *Die Ruh*’unu “bonus track” olarak eklemiş ve burada “İstanbul’dan Gelen Telefon” başlığını taşıyan söyleşiyi o parçaya atfen “The Ruh” başlığıyla yayımlamıştık — onca kitabı ve makalesiyle yıllar boyu ruhumuza kılavuzluk eden John Berger’in portresine verilebilecek en uygun adın o olduğunu düşünerek.

Roll söyleşisini kitaplaştırırken iki ilave yaptık: Şarkıların sözleri ve John Berger'ın vurgulayarak bahsettiği “Küresel Hapishane” başlıklı broşürü.

Ve son bir not: “John Berger’ın elinde büyüdük” desek yeridir. Bunca yıldan sonra, onunla eserleri ve zihin dünyası üzerine söyleşmek büyük bir zevk büyük bir onurdu. 2009 sonbaharındaki o güzel ânın kitaplaşması da öyle.

Y. G.

İSTANBUL'DAN GELEN TELEFON

TOM WAITS

TELEPHONE CALL FROM ISTANBUL

FRANKS WILD YEARS, 1987

İSTANBUL'DAN GELEN TELEFON

Kırık aynaya bakarak bütün gece
Mesken tuttum ecza dolabını ne çare
Akdeniz cinneti otelindeyim yine
Serilmiş yatıyorum yazı masasının önünde

Tavan pervanesinde kılıç sallıyordu maymunun teki
Bastırırsan parayı cümbüş olur tabii
Bir telefon geldi İstanbul'dan
Eve dönüyormuş bugün sevgilim.

Kafamı kazırsam satar mısın birini şunların?
Kurtar beni bu kentten, demişti çizgiroman kahramanı
Sakin ha güvenme mavi pardesülü adamlara
Geçme direksiyona kafan kıyaksa

Cumartesi şenliktir, Cuma ise hazine
Saçını boya sarıya, kaldır eteğini dizlerinin üstüne
Gel benimle Dry Creek Yolu'na, vaat edilmiş ülkeye
Geçirdim mi kafama sevgilimin diktiği şapkayı, şahane

Hadi götür beni smokin almaya
Bir delik açmam lazım günün tam ortasından
Bir telefon geldi İstanbul'dan
Eve dönüyormuş bugün sevgilim

YÜCEL GÖKTÜRK — Telefon söyleşilerinde âdetimiz olduğu üzere, “Telephone Call From Istanbul”la başlayalım. Tom Waits’i sevdiğiniz biliniyor...

JOHN BERGER — Tom Waits’i ilk günlerinden son albümüne hiç sektirmeden izledim.

Y. G. — Onu sizin için özel kılan ne?

J. B. — Biraz düşüneyim... (*uzun bir suskunluk*) Öncelikle, hem şarkıcı hem müzisyen hem de şair. Bu nadir rastlanan bir durum. Bu bakımdan onu hayranlık duyduğum bir başka isimle, Jacques Brel’le kıyaslıyorum. Tom Waits’in şarkıları ya da şiirleri sıradışı konuları işliyor. Sıradışı, çünkü insanların üzerinde pek düşünmediği konular. Onun şiirleri, yeryüzünde çok yaygın olmalarına rağmen şarkılara konu olmayan hayat tecrübelerini dile getiriyor. Tom Waits’in bir başka özelliği sesi. Sesi bütün vücudunu içeriyor. Sadece ses telleriyle değil, bütün vücuduyla, öyküsünü anlattığı insanla hemhal oluyor. Tom Waits çok bütünlüklü bir insan. Ve şu çok paradoksal: Bir Tom Waits şarkısı duyduğunuzda onu derhal tanırırsınız, sesini tanırırsınız, kelimelerini tanırırsınız. Ama onu derhal tanımanıza rağmen, o kendi benliğini silmekle meşguldür. Dile getirdiği hayat tecrübesine kendini teslim eder, onun içinde kendini eritir. Bu tavrını çok duygulandırıcı, çok etkileyici buluyorum.

Y. G. — En çok sevdiğiniz albümleri hangileri?

J. B. — Zor soru. Şimdi ilk aklıma gelenler “Blood Money” ve en son albümü, “Orphans: Brawlers, Bawlers & Bastards”. Genellikle şöyle olur: Tom Waits’in bir albümü çıktığında alıp günlerce dinlerim, sonra kenara koyarım. Bir süre sonra dönüp yeniden dinlemeye başlarım. Böyle bir döngü... Tom Waits şarkılarının bir başka özelliği de mesafe boyutudur. Birçoğu yolculuk üzerinedir, daha net bir ifadeyle söylersek, göç üzerinedir. Vaat dolu ufuklar hakkındadır, ne var ki o ufuklar zahmet ve eziyetle yüklüdür. Bir başka niteliği de —ki bu çok özel bir nitelik— şarkıları trajiktir, ancak hiçbir zaman klostrofobik değildir. Mebzul miktarda hava ve mesafe mevcuttur. Ve aynı zamanda mahremiyet vardır. Söz yazarlığının özü de budur zaten, sadece şarkı sözü yazarlığının değil, şiir de dahil olmak üzere her türlü söz yazarlığının.

Y. G. — İstanbul’a çok gelip gittiniz...

J. B. — Çok değil, yedi-sekiz kere. Benim için ziyadesiyle önemli bir yerdir, pusulalarımın biridir.

Y. G. — İstanbul ve isminiz yan yana geldiğinde birkaç resim canlanıyor gözümüzün önünde. Bunlardan biri, İstanbul’da bir gecekondu, duvarda bir kitap rafı, rafın üzerinde bir elin parmaklarını geçmeyen sayıda kitap. O kitaplardan biri *Yedinci Adam*. Bu imgeyi *The Chronicle*’daki söyleşinize (6 Ocak 2002) borçluyuz. Naklettiğimiz tasviri yaptıktan sonra, “bundan sevinç duydum,” diyorsunuz. Nasıl bir sevinçti o?

J. B. — *Yedinci Adam*’ı o kitap rafında görmek köşeyazarlarının, edebiyat eleştirmenlerinin övgülerinden çok daha değerliydi benim için. *Yedinci Adam* sadece benim kitabım değil, aynı za-

İstanbul'da muayeneden geçen Almanya yolcusu işçiler.
Fotoğraf: Jean Mohr. Berger ve Mohr'un ortak kitabı 1975 tarihli
Yedinci Adam'dan.

manda fotoğrafçı Jean Mohr'un kitabı. Ve aynı zamanda, defalarca konuştuğum, dertlerini dinlediğim ve yaşadıklarını anlattığım göçmen işçilerin kitabı. Duygulandırıcı olan şey, o kitabın, anlattığı insanlar tarafından bilinmesi, kabul görmesiydi. Çıktığı eve geri dönen bir kitaptı. Bunu nasıl ifade edeceğimi bilemiyorum (*uzun bir suskunluk*). Bir kitap yazdığınızda, başka şeylerin yanı sıra, bir el uzatıyorsunuz. Belki de bir şey sunduğunuzu umduğunuz için elinizi uzatıyorsunuz. Ama aynı zamanda el uzatmanızın, yaptığınız o hareketin, hitap ettiğiniz insanlar tarafından kabul görmesini umuyorsunuz. *Yedinci Adam*'ı o evde bulmak, uzattığım elin başka bir el tarafından, o kitabı yanı başında bulunduran bir adamın eli tarafından tutulduğunu hissetmekti.

LUKE HAINES

THE OLIVER TWIST MANIFESTO

THE OLIVER TWIST MANIFESTO, 2001

OLIVER TWIST MANİFESTOSU

İslahevi mi?

Evet. Ne istemiştiniz?

Enformasyon

Sen ne zannediyorsun kendini? Durmak da bilmiyorsun.

Hep bedavadan istiyorsun... Peki. Vereyim sana istediğini.

Al sana enformasyon.

İsa ve hortlaklar, kişisel intikamlar

Organ bağışlarına dair şarkıların hepsinde bir mini operet tadı vardır

Kafayı yemiş mi diyecek insanlar sana

Yani, bordronuzdaki en parlak şey benim sonuçta

Ve lambayı söndürdüm mü iyi alırım uykumu

Berbat bir gecenin sonunda izin günündeki bir komedyen gibiyim

Kolayca sevilir, hayran kalınır, sevmek zordur ama

Sevilmeyi hiç istemedim dersem inanmalısın bana

Ve meydan okuyorum sokağa çıkma yaşağına

En abartılmış fazilettir mizah duygusu

Çökün dizlerinizin üzerine, rezil piçler sizi

OliverTwist'tir karşınızdaki, dümdüz işeyen Britanya'ya

200 yıllık Tin Pan Alley var arkamda

Hırsızlık âleminin kralından çok şeyler öğrendim

İSTANBUL'DAN GELEN TELEFON

Newgate, Broadstreet, Langdales İçki Fabrikası
Papa gibi tehditler, papalık yokken ortada
Güzel bir gece yine
Demek ki vur duvara beyazı yine
Etmesin çocuklar merhamet kimseye
OliverTwist

Bizim bir çete vardı bir aralar
Baldırıçıplaklar, sokak çocukları, vurguncular
İyi faça düzmek işten bile değildi
Gezdirince elini bir züppenin ceplerinde
Ve ihanet kokusu var havada, bir küçük hop edişi inancın
Rillington Place civarlarında bir cinayet kokusu
Bir polisiye yazarı yaşar Soho'da
Budur Oliver Twist'in manifestosu
Bütün iktidar çocuklara
OliverTwist

Bu aralar dört farklı adla iş görüyorum
İstedığımı kullanabilirim yeniden ve yeniden
Ve hiç kin tutan biri olmadım
İncelikli numaralarım döndü büyük bir fesata

Ya bütün kalbi kara ucubeler
Bu ahududu şapırtıları
Numara yapıyorsa?
Ve onlar en uyanığıdır âlemin
OliverTwist, sezgileri güçlü vodvilci hayalet
Kaybolur yoğun sisin arasında
Çullanır arkanızdan
Aniden bastıran soğuktan çıkarak
Yeniden sisin arasına dalar
O bir yankesici

Çok güzel olacaktı her şey
Ama işler ters gitti yine
Güzel bir gece
Demek ki vur duvara beyazı yine
Çök dizlerinin üzerine
Çünkü hayattadır polisiyeci Christie
Hıyanet için güzel bir gece
OliverTwist
OliverTwist

YÜCEL GÖKTÜRK — İstanbul ve sizin adınız yan yana geldiğinde canlanan öteki imge, “The Oliver Twist Manifesto” adlı şarkıyla bağlantılı.

JOHN BERGER — (*gülüyor*) Adı ne dediniz?

Y. G. — “The Oliver Twist Manifesto”, Britanyalı rock’çu Luke Haines’in şarkısı. Söz konusu imge de Türkiye’de çok popüler bir resim, “Ağlayan Çocuk” diye bilinen bir poster. O posterini Türkiye entelektüellerinin gündemine siz getirmiştiniz. Murat Belge *Tarihten Güncelliğe* kitabındaki “Bir Poster” başlıklı yazısında sizin o postere dikkat çektiğinizi söylüyor. Sarışın bir çocuk, bir gözünde bir damla yaş var.

J. B. — Evet, evet, o posterini hatırlıyorum.

Y. G. — Dickens’vari, öyle değil mi?

J. B. — Evet, Dickens'vari, doğru (*uzun bir suskunluk*). Dickens acıya duyarlı bir yazardı — kendi kişisel acılarına değil, başkalarının acılarına duyarlıydı. Günümüzün egemen kültüründe, tüketim kültüründe, özellikle de görelî olarak müreffeh ülkelerde acı yok sayılıyor. Ama sanat acıyı yok saymaz, sayamaz, başkalarının acısına kayıtsız kalamaz.

Y. G. — Birçok sanatçı yaşadığımız dönemi Dickens çağına benzetiyor. Nitekim bir rock şarkıcısı kalkıp “The Oliver Twist Manifesto” diye bir albüm yapıyor...

J. B. — Dickens yoksulluğu anlatan bir yazardı. Alt sınıflar, emekçi sınıflar Dickens'la birlikte romana girdi. Aradan geçen zaman içinde Dickens'ın anlattığı türden bir yoksulluğun geçmişte kaldığına inanıldı. Oysa bugünün dünyasında, gezegenin dört bir tarafında feci bir yoksulluk kol geziyor. Bu yeni yoksulluk, şimdiye kadar görülmemiş bir nicelikte ve derinlikte. Bu durum Dickens'ı modern, çağdaş bir yazar yapıyor.

Y. G. — *Haliç'te Bir Köprü* adlı romanına önsöz yazdığınız Emine Sevgi Özdamar için *The Independent*'ta yayımlanan bir yazıda “Dickens'vari bir yeteneğe sahip” deniyor. Bu yoruma katılırmısınız?

J. B. — Katılmam. Hayır. Ama niçin öyle dendiğini anlıyorum. Özdamar da, Dickens gibi alt sınıfları, emekçileri, yoksul insanları anlatıyor. Böyle bir bağ var, ama derin bir farklılık da söz konusu: Dickens çok eril bir yazar, Özdamar ise olağanüstü dişil. Gözlemleri, mizah duygusu, olay örgüsü Dickens'ınkinden çok farklı.

Y. G. — Fransız dergisi *Les Inrockuptibles*'de Zapatista Marcos'un, sizin kitaplarınızı Chiapas'lı çocuklara okuduğundan bahsediliyor. Öyle mi hakikaten?

J. B. — Bazı kitaplarımı çocuklara okuduğumu biliyorum, çünkü bunu konuştuk Marcos'la. Özellikle köylüler hakkında yazdığım üçlemeyi (*Bir Zamanlar Europa'da, Leylâk ve Bayrak, Domuz Toprak*) okuyormuş, kırsal hayata alternatif bir bakış getirdiğini düşündüğü için. Muhtemelen bildiğiniz gibi, birkaç ay önce Chiapas'taydım, Marcos'la söyleşiler yaptım, resimlerini çizdim.

Y. G. — Yüz yüze nasıl biri, sizde nasıl bir izlenim bıraktı?

J. B. — Ona büyük saygı duyuyorum. Çok önemli bir kişilik. Şi-yasal düşüncenin kelime haznesini, kavramlarını, dilini değiştirdi. Ve bu, bugün hayatî önemde. Genel olarak siyasal söylemin, özel olarak da solun söyleminin içi boşalmıştı tamamen. Gerçeklikle ilişkisi kalmamıştı. Bu yüzden insanların siyasal süreçlere katılımı son derece düşük ve giderek daha da düşüyor. Marcos yeni bir siyaset dili keşfetti, daha doğrusu, icat etti. Dahası, siyasal düşünceye yeni bir zaman perspektifi getirdi. Neoliberalizmle taban tabana zıt bir perspektif bu. Çünkü neoliberalizm “şimdi”yle ve yakın vadeyle iştigal eder. Borsa işlemleri ve spekülasyon öyle gerektirir çünkü. Marcos'un zaman anlayışı ise yavaş ve uzun vadeli. Zapatistlerin sembollerinden birinin salyangoz olması boşuna değil. Salyangoz yavaş hareket eder, fakat toprağın sesini dinler. Efsane o ki, insanın kalbine girebilen bir hayvandır. İnsan kalbinin sesini dinler, sonra çıkıp gider, toprağa döner ve toprağa dinlediklerini anlatır. Bu bir Maya inancı... Marcos'un üçüncü önemli özelliği, nihaî çözümlere de-

Berger'in elinden Zapatista Marcos.

ğil mücadeleye, mücadelenin sonsuzluğuna inanması. Buluştuğumuzda ilginç bir durum oldu. Çeşitli sosyal ortamlarda bir araya geldik, panellerde, toplu sohbetlerde filan. İkimiz yalnız kaldığımızda öngörmediğim, beklemediğim bir aşinalık, bir yakınlık vardı aramızda. Birbirimizi yıllardır tanıyorduk sanki. Ve tuhaf bir şekilde ağır meseleleri, dünyanın durumunu filan konuşma ihtiyacı duymadık. Çok rahat, teklifsiz bir ilişkimiz oldu. Sanki uzun zamandır dostmuşuz gibiydi.

Y. G. — Halinde, tavrında sizin en çok dikkatinizi çeken neydi?

J. B. — Olağanüstü bir sesi var — çok müzikal bir ses. Karizması asla bir politikacının karizması değil. Sesinde zerre otorite tınısı yok. Bir şarkıcının sesi gibi, bir melodiyi takip eden şarkıcının sesi gibi adeta. Çok berrak, insanı rahatlatan, güven veren bir ses. Bu benim için şaşırtıcı oldu. Çünkü çok eril bir kişilik, sesi de çok erkeksi, fakat müthiş anaç bir ses tonu var. İnsanı kucaklayan, sarmalayan, bağrına basan bir ses.

BELLA CIAO *

LIVORNO TAKIMININ TRIBÜNLERİ

İşte bir sabah uyandığımda
Çav Bella Çav Bella
Çav Bella Çav, çav, çav
Elleri bağlanmış bulduğum yurdumun
Her yanı işgal altında

Sen ey partizan beni de götür
Çav bella çav
Beni de götür dağlarınıza
Dayanamam tutsaklığa

Eğer ölürsem ben partizanca
Çav bella çav
Sen gömmelisin ellerinle beni
Ellerinle toprağına

Güneş doğacak açacak çiçek
Çav bella çav
Gelip geçenler diyecek merhaba
Merhaba ey güzel çiçek

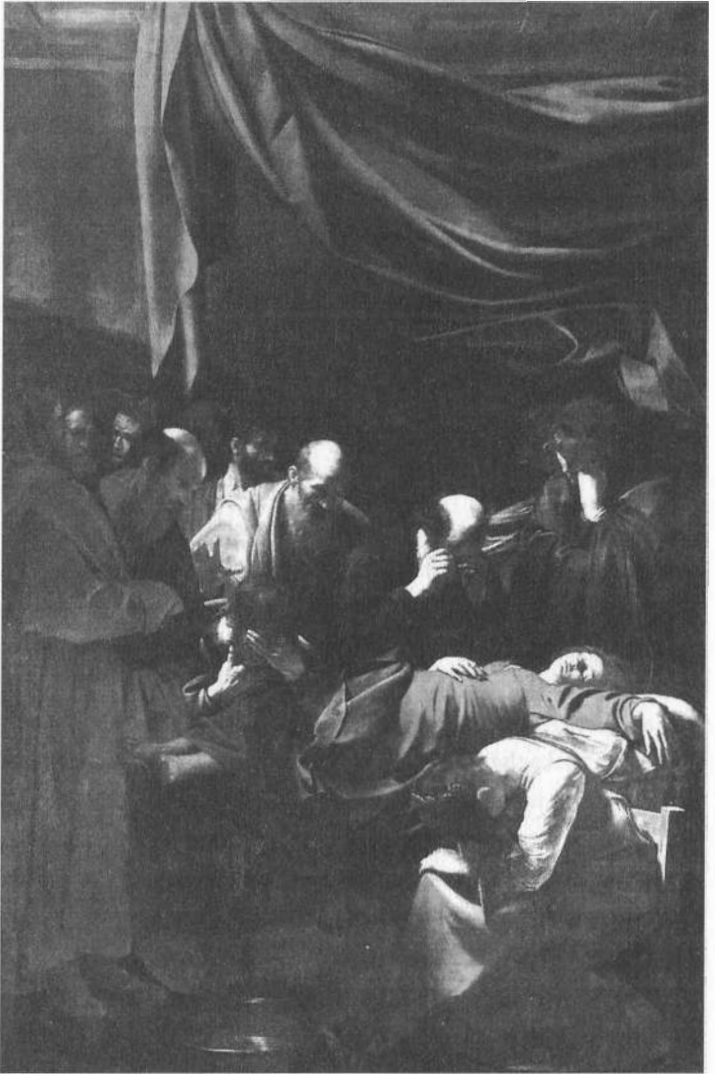
* *Çav Bella* İtalyan halk şarkısı. Po Ovası'ndaki pirinç tarlalarında çalışan tarım işçilerinin çilesini anlatan bu anonim şarkı İkinci Dünya Savaşı'nda İtalyan partizanlar tarafından sözleri değiştirilerek söylenmiş ve partizanların resmi marşı haline gelmiştir. Savaştan sonra da dünyanın dört bir yanında devrimci marş olarak benimsenip söylenegelen *Çav Bella* (Elveda Güzelim), aynı zamanda İtalyan Ligi'nin köklü takımlarından Livorno'nun sol değerlere sadakatıyla ünlü tribünlerinin geleneksel tezahüratıdır.

YÜCEL GÖKTÜRK — “İstanbul pusulalarımından biridir,” dediniz, ama asıl pusulanız Livorno galiba. Çav Bella’yı size Livorno takımının tribünlerinin söyleyişiyle dinletmemiz bu yüzden. Livorno bizim için bir futbol takımı, çok sevdiğimiz bir futbol takımı—futbolundan değil, “kızıl” tribünlerinden ötürü. Sizin için ise apayrı bir anlamı var galiba Livorno’nun. Kendinize en yakın hissettiğiniz ressam olduğunu söylediğiniz Caravaggio, övgüyle bahsettiğiniz Modigliani, hayranı olduğunuz yazar Leopardi ve G. adlı romanınızın başlıca kahramanları Livornolu...

J. B. — Doğru, Livorno’nun apayrı bir yeri var benim için. Oraya ilk defa 1948’de gitmiştim, savaşın bitişinden üç sene sonra. Feci şekilde tahrip olmuştu ve müthiş bir yoksulluk kol geziyordu. Ama şehir beni çok cezbetti, köşe bucak dolaştım. O zamanlar hâlâ ressamdım, orada birçok resim yaptım. O resimlerin ekseriyeti sokak akrobatlarını konu alıyordu. Livorno sokakları, akrobatların, cambazların gösteri sahnesiydi. Ve çok sayıda seyirci olurdu. Oğlumla (Yves Berger) yaptığım sohbetlerden oluşan ve birkaç yıl önce yayımlanan *Par la fenêtre* (Pencereden) adlı kitapta oğlumun resimlerinin yanı sıra, benim Livorno’da yaptığım resimlerden biri de var. Livorno komünist bir şehirdi —İtalyan Komünist Partisi’nin doğum yeridir—, ilgimi çekmesi o yüzden. G.’de tasvir ettiğim ünlü azizler heykelinin de Livorno’yu sevmemde payı vardı.

Y. G. — *Ve Yüzlerimiz, Kalbim, Fotoğraflar Kadar Kısa Ömürlü’de* şöyle diyorsunuz: “Bir gece yatakta en beğendiğim ressamın kim olduğunu sormuştun. En keskin, en doğru cevabı verebil-

Michelangelo Caravaggio, *Bakire Meryem'in Ölümü*, 1606.

mek için ne diyeceğimi bilememiştim. Caravaggio demiştim. Kendi cevabım şaşırtmıştı beni. Daha soylu, ufku daha geniş ressamlar vardı oysa. Ama yine de bundan şu sonuç çıkıyor ki —cevabın hazırlıksız verilmesinin de katkısı var— kendimi en yakın hissettiğim ressam Caravaggio.”

Ve şöyle devam ediyorsunuz: “Bu dünyada güçlü olanlarla mümkün olduğu kadar az ilişkim olmasını istediğimi de ilk orada, Livorno’da keşfetmiştim. Sonraları bütün bir hayat boyunca süren bir tiksintiye dönüştü bu. Caravaggio ile suç ortaklığımız sanırım Livorno’da geçen yıllarda başladı.”

Caravaggio’yu sizin için bu kadar özel kılan ne?

J. B. — Caravaggio... (*uzun suskunluk*) Bir saniye, doğru kelimeyi arıyorum. Caravaggio hakkındaki ünlü hikâyeyi biliyorsunuzdur belki, *Bakire Meryem’in Ölümü* adlı tablosunda kullandığı model sonradan intihar eden bir fahişedir. Bu, çok tipik bir Caravaggio tavrıdır. “Meryem” tablosundaki müteveffa kadın, yoksulların ölümlerini yatırdıkları gibi yatar, çevresinde ağlaşanlar da yoksullar gibi ağlar. Caravaggio’nun içinde yaşadığı ortam ve tablolarını yaptığı insanlar, arka sokakların insanlarıdır, yeraltındaki hayatın şahsiyetleridir. Yönetici sınıflarla, elite hiçbir alâkaları yoktur. Caravaggio o insanların tablolarını yapmıyordu sadece, onlarla birlikte yaşıyordu. Döneminin ressamı şü veya bu şekilde o yönetici sınıfla, elite ilişki içindeydi, Caravaggio ise onlardan uzak durdu daima. İktidarın şemsiyesi dışındaki insanların müthiş renkli ve bir o kadar da çetin olan hayatlarını resmetti. Caravaggio’yla Martin Scorsese gibi yönetmenler arasında önemli bağ var. Scorsese de New York’un yeraltını anlatıyor. Caravaggio yeraltının ressamı olmasının yanı sıra cinsel arzusunun, arzulamanın ressamıdır. İnsanlar arasındaki arzu ilişkisini resmedişi olağanüstüdür.

THE DOORS

SOUL KITCHEN

THE DOORS, 1967

RUH MUTFAĞI

Eh, artık kapatma vakti diyor saatler
Gitsem iyi olacak galiba
Bütün gece kalmak isterdim aslında
Sokak lambalarının soluk ışıkları
Geçip giden arabaların farlarına karışıyor
Tatsız bir sürpriz bozmuş galiba kafanı

Gidecek bir yer var yine de
Gidecek bir yer var yine de

Bırak bütün gece uyuyayım Ruh Mutfağı'nda
Isıt zihnimi müşfik ocağında
Terslersen beni çıkarım dolaşmaya
Sendeleyerek neon ormanlarında

İşte, alelacele minareler dokuyor parmakların
Konuşuyor gizemli alfabelerle
Bir sigara daha yakıyorum
Öğrenmeli unutmayı öğrenmeli unutmayı
Öğrenmeli unutmayı, öğrenmeli unutmayı

* *Soul Kitchen*, ABD’de Siyahların kölelik döneminde köle sahiplerinin verdiği artık domuz etlerinden oluşturduğu sakatat ağırlıklı mutfak kültürü. Bu mutfak kültürüyle “soul” müziği de akraba. The Doors’un şarkı yazarı ve vokalisti Jim Morrison, kendisi gibi birçok UCLA öğrencisinin müdavimi olduğu Olivia’s adlı lokantaya, soul kitchen kültürünü sürdürmesinden ötürü bu adı vermişti. Düz çevirisiyle “Ruh Mutfağı”.

YÜCEL GÖKTÜRK — Kitabınız *Kıymetini Bil Herşeyin*'de, “Arzunun Bir Başka Yüzü” başlıklı yazınızda The Doors’un “Break On Through” (*To The Other Side*) şarkısından “Kollarında bir ada buldum, gözlerinde bir ülke / Zincirleyen kollarında, yalancı gözlerinde / Kır, yık, del, geç öte yakaya” dizelerini alıntılıyorsunuz. Nazire olsun diye, biz de “Soul Kitchen” dan bir alıntı yapalım: “Küçük minareler örüyor parmakların / Gizemli alfabeler söylüyor / Yakıp bir sigara daha / Öğreniyorum unutmayı.”

JOHN BERGER — (*uzun bir suskunluk*) Biraz önce acıdan ve acının, özellikle de başkalarının acısının tüketim kültüründe yok sayılmasından, dışlanmasından söz ettik. Normalde mevzubahis olmayan semptomlar ve deneyimler rock müziğinde dile geliyor. Rock’un parmakları kaale alınmayan, görmezden gelinen deneyimlerin, yaşantıların nabzını tutuyor. The Doors ve Jim Morrison da bunun yetkin örneklerinden biri.

Y. G. — Yok sayılan sadece acı değil, bazı hazlar da dışlanıyor, hatta yasaklanıyor. Sigara mesela.

J. B. — Evet, sigara yasağı! (*gülüyor*) Tüketim kültürünün ideolojik araçlarından biri paranoya; sigara yasağı onunla ilgili bir durum. Bu kültürün başlıca özelliklerinden biri korku salması. Korku salarak tüketime teşvik ediyor, kendi yarattığı korkunun üstesinden gelinebilmesi için de tüketim reçeteleri sunuyor. Sigarayla ilgili paranoya, bunun güzel bir örneği. Şimdi diyebilirsiniz ki, “ama insanlar sigarayı satın alıyor”, evet ama, sigara ko-

nusunda yayılan korku sayesinde yeni ürünler üretilip pazarlanıyor.

Y. G. — Sigara tiryakileri —ki, sayılarının 1.2 milyon olduğu tahmin ediliyor— sigarayı bıraktırdığı iddia edilen ürünler ve sigarayı ikame eden müsekkimler için devasa bir pazar...

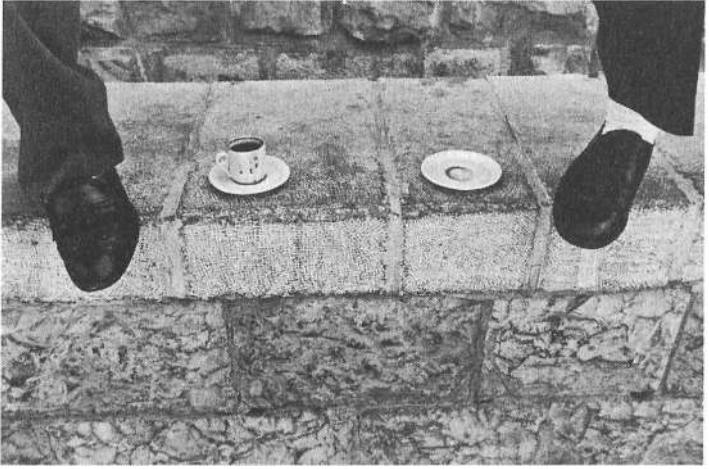
J. B. — Tüketim kültürü diyoruz ama, aslında neoliberalizmden bahsediyoruz. Açgözlülük ve kâr tutkusu üzerine kurulu bu kültür “neoliberalizm” diye anılıyor. Ama ben ona “ekonomik faşizm” diyorum. Dilerseniz, birazdan onun üzerine konuşabiliriz. Neoliberalizmin çılgın ideali, tüketicinin tüketim yoluyla insanlık durumundan muafiyet kazanması, bu muafiyeti satın alması. İnsanlık durumu dediğimiz şey ölümlülüğü, acıyı, hüznü, kayıp vermeyi içerir. Ama aynı zamanda, bütün bunlarla barışmayı ve onları aşmayı sağlayan hasletleri de barındırır. Neoliberalizmin kurucu ideolojik öğelerinden biri, tüketicinin bu muafiyeti satın alabileceği iddiasıdır.

Y. G. — *The Observer*’a verdiğiniz mülakatta şöyle bir bölüm var: “Berger, hakiki bir bağımlı gibi sigarasını şevkle içiyor. ‘Bir sigara’ diyor, derin bir nefes çekerek, ‘bir nefes uzamıdır. Bir parantez açar; sigara süresi bir parantezdir, eğer birisiyle paylaşılsa, iki kişi de aynı parantezdedir. Bir sahnenin perdesi gibidir sigara, sohbetin perdesini açar.”

J. B. — O söyleşi çok uzun zaman önceydi galiba.

Y. G. — Tam tarihi 3 Nisan 2005.

J. B. — Evet, öyle dedim. Konuşurken ve yazarken sarih olmaya itina ediyorum. Ve insanların kelimelere dökmeseler bile bil-

Fouad Elkoury, Kudüs 1993.

dikleri, yaşadıkları şeyleri tanıdık bir hale getirmeye gayret ediyorum. Sigara hakkındaki o konuşmada da, insanların aşına oldukları bir duyguyu, bir mecaz vasıtasıyla paylaşıyorum. O sözlerim sigara üzerine genel bir kuramıma dair değil, çünkü öyle bir kuramım yok. Naklettiğiniz sözler, iflah olmaz bir bağımlı gibi gösteriyor beni. Bir zevkin bağımlılık olduğunu düşünmüyorum. Zevk ve bağımlılık farklı şeyler. Sigara benim için bir bağımlılık değil zevktir.

Y. G. — O söyleşiyi yapan gazeteci sigara içmiyor, bağımlı sözcüğünü kullanması o yüzden herhalde. Ama sizin sigara içişinizi seyrederken imrenmekten de kendini alamıyor. Bir sonraki paragrafta şöyle diyor: “Çok uzun bir zamandır ilk defa, ‘keşke sigara içen biri olsaydım’ diye geçirdim içimden.”

J. B. — (gülüyor) İstanbul’da mesela ve Filistin’de de —sebepler farklı, ama bir an için farklılıkları gözardı edelim— insanlar bir

araya geldiklerinde, birlikteliklerini dolu dolu ve engin bir şekilde yaşamak istiyorlar. O birlikteliğin, o bir aradalığın ritüellerinden biri de sigara içmek — birlikte sigara içmek. Batı'daki durum farklı. Birlikte olunan âna ilgi, dikkat gösterme, bunu kendiliğinden yapma kapasitesi Batı Avrupa'da çok daha seyrek rastlanan bir durum. Bu kapasite bazı topluluklarda, özellikle de şu veya bu türden mahrumiyetler içinde bulunan topluluklarda mevcudiyetini koruyor.

BOB DYLAN

WORKINGMAN'S BLUES #2

MODERN TIMES, 2006

İŞÇİLERİN TÜRKÜSÜ

Akşamın pusu çöküyor kentin üzerine
Nehrin kıyısına vurmuş yıldızların ışıltısı
Düşüp duruyor proletaryanın alımgücü
Kalmadı değeri, pul oldu parası

Evet, en sevdiğim yer tatlı hatıralar elbette
Yeni bir yol var artık önümüzde
Diyorlar ki düşük ücret bir mecburiyet
Edeceksek dış dünyayla rekabet

Rafa kaldırıldı merhametsiz silahlarım
Gel haydi, otur dizlerime bakalım
Kendimden bile çok seviyorum seni
Senin de bizzat gördüğün gibi

Oturmuş dinliyorum çelik rayların uğultusunu
Kapattım gözlerimi sımsıkı
Öylece oturuyorum bastırmak için
Açlığın midemi guruldatmasını

Evet, açtım yelkenleri dönüyorum, hazırım uzun yolculuğa
Fırtınalarla, dalgalarla savrulsam da
Hepsini cehenneme yollayıp dimdik duracağım karşılarında
Satacağım onları kendi düşmanlarına

Düşüncelerle beslemeye çabalıyorum ruhumu
Uyuyarak geçireceğim günün kalanını
Bazen kimse istemez sahip olduklarını
Bazen de verecek kimse bulamazsın sende olanı.

Sayırsız düşman sarmış artık bu âlemi
Kimileri belki de sağır ve dilsiz
Yine de bilemez hiçbirimiz
Acıların ne zaman sökün edeceğini

Gece kuşları sesleniyor karanlığın ortasında
Kulağımda sevgilinin nefesi
Mutfağa uzanmışım ayaklarım salonda
Uyku geçici bir ölüm gibi

Gel en dipte bul beni, geride kalma yürü
Botlarımı da getir, neyim varsa al yanına
İster arkada kal oyalan, ister savaş ön saflarda
Söyle biraz işçilerin türküsünü

Sende değil kabahat
Gözlerimin içine bakmak ister misin, bak hadi
İddia edemez kimse asla
Sana karşı silah kuşandığımı

Huzurlu kutsal toprakların dört bir yanında
Yere serecekler seni boylu boyunca
Boynuzlarını kıracaklar, çelikle ayıracaklar parçalarına
Boş konuşmuyorum, ne diyorsam o

Talihim yaver değil, yara bere içindeyim
Bir şans daha veriyorum sana
Yapayalnızım ve gözlüyorum yolunu
Kaldırasın diye beni neşeli bir dansa

Yepyeni bir takımelbisem ve yepyeni bir karım var
Yaşayabilirim kuru-pilavla
Hayatlarında tek bir gün bile çalışmamış olanlar var
Çalışmanın ne demek olduğundan haberleri yok

Gel en dipte bul beni, geride kalma yürü
Botlarımı da getir, neyim varsa al yanına
İster arkada kal oyalan, ister savaş ön saflarda
Söyle biraz işçilerin türküsünü

YÜCEL GÖKTÜRK — Dylan'ı sever misiniz?

JOHN BERGER — Hayranıyım. Muhteşemdir. Tanıma, tarife sığmaz Dylan. Kendisi de tanımlanmaktan hep kaçınmıştır. Birkaç yıl önce Martin Scorsese'nin Dylan filmini seyrettim, *No Direction Home*'u. Harikulade bir film. Dylan'ı bazı bakımlardan eski İngiliz ozanlarıyla, *bard*'larla irtibatlandırabiliriz. O gezgin halk ozanları bir tür gazetecilik yapardı, insanları dünyada olup bitenlerden haberdar ederlerdi. Dylan da öyle yapıyor. Ama bu bile onu tarife yetmiyor. Dylan işte (*gülüyor*).

Y. G. — 2006 tarihli *Modern Times* albümündeki “Workingman's Blues no.2” adlı şarkıda “alım gücü düştü proletaryanın” diye bir dize var. Bugün kimsenin ağzına almadığı proletarya sözcüğünü kullanması size şaşırtıcı geliyor mu?

J. B. — Hiç şaşırtıcı gelmiyor. Dylan tam da böyle biri. Hep söylenmeyenleri söyledi. Bugünün gazetelerinde, köşeyazılarında “proletarya” kelimesi geçmiyor, çünkü modası geçmiş ve kirli bir kelime addediliyor. Ama Dylan için öyle değil. *Bard* geleneğinden, o ozanların halkı dünyada olup bitenlerden haberdar ettiğinden söz etmiştim. Dylan da *bard*'ların yaptığını yapıyor. 1930'ların Amerikası'nda, folk geleneğinde proletarya kelimesi kullanılırdı. Dylan o geleneğin içine doğmuş bir şarkıyazarı. Ve bugün de, bir *bard* gibi, neyin geçer akçe olduğuna bakmadan, ne görüyorsa onu yazıyor.

Y. G. — Biraz önce, “dilerseniz ekonomik faşizm üzerine konuşabiliriz,” demiştiniz. “Küresel Hapishane: Ekonomik Faşizm Üzerine Düşünceler”^{*} adlı yeni bir kitabınızın yayımlandığını duyduk.

J. B. — O bir kitap değil, bir broşür sadece. Bir somun ekmekten daha ucuza satılıyor, çünkü tipik bir sokak broşürü.

Y. G. — Neoliberalizme “ekonomik faşizm” demeniz çok yerinde, ama kimilerince abartılı bulunacaktır herhalde.

J. B. — Yazdığım her metinde, kullandığım her kelimeyi çok, ama çok dikkatle seçerim. Sonuçta faşizm kelimesini seçtiğime göre, neoliberalizmin bu kelimeyi hak ettiğine inanıyorum, abarttığımı hiç sanmıyorum. Elbette eleştirecekler, ama kimin umurunda! Eleştirmezlerse utanç duyarım (*gülüyor*). Öyle bir broşür, elbette “piyasacılar”ın hiç hoşuna gitmeyecektir. Ama onlar da hakikatin ekonomik faşizm olduğunu pekâlâ biliyorlar. Bütündün-yada yoksullar ve yoksulluk olağanüstü bir hızla artıyor. Bu artışın sebebi doğal kıtlıklar değil. Bu yoksulluğu yaratan, serbest piyasa mekanizması. Bugünkü bilimsel-teknolojik gelişmişlik seviyesi, yoksulluğu topyekûn bertaraf edebilecek bir seviye. Ama gelin görün ki yoksulluk hem nicelik olarak hem de derinlik olarak katlanarak artıyor. Milyonlarca insan yetersiz beslenmeden mustarip. Ve bu sayı her yıl daha da artıyor. Böyle bir fenomen ortadayken, bunun müsebbibine ekonomik faşizm demenin neresi abartı? Realitenin kendisi abartılı. Neoliberalizm ekonomik faşizmdir, çünkü dışlanan ve yoksulluğa mahkûm edilen insan-

^{*} İngilizcede “Meanwhile” adıyla yayımlanan bu broşür metni için bkz. s. 69.

lar piyasacıların zihniyetinde “loser”dır, kaybetmeye, başarısızlığa yazgılıdırlar. Ve dünya sadece galipler için yaratılmıştır. “Loser”lar, iki nedenle kaybetmeye mahkûm. Çünkü, tüketemiyorlar. Ve üretemiyorlar, üretseler bile verimsizler, çok az üretiliyorlar. Galiplerin yargısı o ki, “mağluplar” alt-insanlar. Efendi ırka, üstün ırka mensup değiller. Onun için neoliberalizm ekonomik ırkçılıktan başka bir şey değil.

JANIS IAN

AT SEVENTEEN

BETWEEN THE LINES, 1975

ON YEDİSİNDE

On yedisinde anladım hakikati
Aşkın güzellik kraliçelerine mahsus olduğunu
Ve tertemiz yüzleriyle gülümseyen liseli kızların
Genç yaşta evlenip kızağa çekildiğini

Sevgililer günü diye bir şey bilmedim hiç
Ne de her seferinde başka güzelin kollarında geçen
Cuma gecesi eğlencelerini
On yedisinde anladım hakikatleri

Harap olmuş yüzlerimizle bizler
İtibardan yoksun halimizle
Çaresizce evlerimize kapanıp
"Hadi gel dansa gidelim" diyen
Telefon aşkları icat ederdik kendimizce
Muğlak müstehcenlikler fısıldarlardı kulağımıza
On yedisinde yaşananlar kalmazdı bununla

İkinci el pazarında kahverengi gözlü bir kız vardı
Adını bile doğru dürüst söyleyemediğim
Demişti ki, "Acıyın size hizmet edenlere, ne olur,
Çünkü biz ancak layık olduğumuzu alırız"

Oysa kasabanın en zengin kızı
Tam kendine göre birini bulup evleniverirdi
Şirket garantisiyle üstelik
Bir liman bulurdu ihtiyar yaşlarına

Siz siz olun aklınızdan çıkarmayın asla
Oyunu kazananlar aradıkları aşkı kaybedenlerdir aslında
Kalite belgeleri ve şüpheli namus senetleri karşılığında

Ufacık kasabalı gözleriyle
Boş boş bakakalırlar sonra da
Tatsız bir sürprizdir ödeme vakti
Daha on yedisinde yapılan harcamanın

Hiç yaşanmamış sevgililer gününün
Acısını bilenlerimiz
Ve basket takımları kurulurken
Adları hiç anılmayanlarımız

Artık bütün bunlar geçmişte ve uzakta
Çok daha gençti o günlerde dünya
Hayal kurmaksa bedava
Benim gibi çirkin ördek yavruları için

Cüret edip oynadığımız
Yalnızlık oyunları ile kandırırdık kendimizi
Telefon aşkları icat eder
Öderdik bilmediğimiz hayatların kefareti

Bizi arayıp "Hadi" derlerdi, "gel dansa gidelim"
Muğlak müstehcenlikler fısıldarlardı
Benim gibi on yedilik çirkin kızların kulağına

YÜCEL GÖKTÜRK — Geçtiğimiz 10 Mayıs, İkbâl Ahmed’in ölümünün 10. yıldönümüydü. *Kıymetini Bil Herşeyin*’deki “Taşlar” başlıklı yazınızın başlangıç bölümü İkbâl Ahmed hakkında. Şöyle diyorsunuz: “İkbâl Ahmed’in hayatı bir bütün olarak algıladığımı düşünüyorum. Kül yutmaz, hızlı düşünen, budalalara ayıracak vakti olmayan biriydi. Hayatı parçalara ayıran oportünistlerin tam zıddıydı. Ondan çok şey öğrendim.” Aynı bölümde, İkbâl Ahmed’in bir gece, Amsterdam’da bir barda, size çocukluğunun hikâyesini anlattığını söylüyorsunuz.

JOHN BERGER — Ve devrimci olmaya nasıl karar verdiğini.

Y. G. — Tam da oraya geliyorduk. O kısmı okurken ister istemez akla Janis Ian’ın “On yedisinde anladım hakikati” dizesiyle başlayan “At Seventeen”’i geliyor. İkbâl Ahmed’in “hakikati öğrenmesi” nasıl olmuş?

J. B. — Sokakta rastladığı bir berduş vasıtasıyla. Pakistan’ın Hindistan’dan ayrıldığı günlerde, Delhi’den Lahor’a göç eden insanlara göç yollarında çok önemli bir kılavuzluk, bir tür önderlik yapan bir adammış o berduş. İkbâl birkaç yıl sonra ona Lahor’da rastlıyor, adam perperişan, kaldırımında yatıyor. İkbâl’in ayağı adama takılıyor, yere düşüyor. O adamın durumu, İkbâl’de bir aydınlanma ânı yaratıyor, ne denli adaletsiz bir dünyada yaşadığımızı idrak etmesine yol açıyor. Son derece kıymetli, cömert ve diğerkâm bir insan bir çöp torbası gibi sokağa atılıyor. O gece Amsterdam’da bana o adamın halinin kafasını netleştirdiğini ve

siyasal bilincini ömrü boyunca etkilediğini anlatmıştı. O yazıda bu öyküyü naklettim.

Y. G. — Yanılıyor olmayasınız, o yazıda bu öykü yok.

J. B. — Yok mu? Nasıl olur?

Y. G. — O yazıda İkbâl Ahmed'in öyküsünü daha önce anlattığınızı, ancak kendi arzusu üzerine ismini değiştirdiğinizi söylüyorsunuz, ama nerede, hangi yazınızda anlattığınızı belirtmiyorsunuz. Neyse, dert etmeyin... İkbâl Ahmed'in on yedi yaşında devrimci olmaya karar verdiğini söylediğiniz cümleyi okurken sizin on yedi yaşınızdayken ne yaptığınızı ve ne zaman, nasıl devrimci olduğunuzu merak ettik. Siz on yedi yaşınızdayken sene 1943'tü, İkinci Dünya Savaşı bütün şiddetiyle sürüyordu.

J. B. — (*uzun suskunluk*) Bu soruyu cevaplandırmam zor. Karşılıklı oturuyor olsaydık, çok daha kolay olurdu. Çok karışık, çok katmanlı bir konu çünkü. Siyasal bilincimin oluşmasını anlatabilmem için ailemi, aldığım eğitimi anlatmam lazım. Ancak şu kadarını söyleyeyim, siyasal bilincim on yedi yaşına gelmeden önce oluştu.

Y. G. — *Kıymetini Bil Herşeyin'*deki “Mekânla ilgili On Not” başlıklı yazınızda “Evet, başka şeylerin yanı sıra, hâlâ Marksistim,” diyorsunuz. Marksizm bu kadar gözden düşmüşken sizin hâlâ Marksist olmanızın sebebi ne?

J. B. — Neden hâlâ Marksistim? Kapitalizmin dünyayı cehenneme çevirdiği artık herkesin malûmu. Kapitalizmin krizleri saymakla bitmez: Finansal krizler, ekolojik krizler, siyasi krizler...

Kapitalizmin, özellikle günümüzün finansal kapitalizminin felaket üreten süreçleri ortadayken Marx'ı kim görmezden gelebilir? Marx, kapitalizmin özünü oluşturan süreçlerin analizini yaptı, kapitalizmin kaçınılmaz krizlerini, döngüsel krizlerini öngördü. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden ve güya komünizmin tarihe karışmasından sonra, Marx'ın miyadını doldurduğu söylenir olmuştur. Ama şimdi hiç de öyle olmadığı görülmeye başladı. Özellikle genç kuşakların Marx'a ilgi duyduklarını gözlemliyorum. Dolayısıyla Marx'a dönüş olduğu söylenebilir. Marx bir bakıma 20. yüzyılın büyük bölümünde yanlış anlaşıldı. Köşeli çözümler öneren bir düşünür değildi Marx. Kapitalizmin tarihsel sürecinin analizini yaptı, o analizler hâlâ bugünün kapitalizmine, dünyada olup bitenlere ışık tutuyor. O analizler, kapitalizme nasıl karşı konacağına dair de yol gösteriyor. Ama, Marx bir çözüm programı sunmuyor. Marx'ın programı, kapitalizmin ne olduğuna bakmaya ve onun nasıl aşılacağına dair bir yöntem.

Y. G. — *Sunday Times*'daki (31 Ağustos 2008) söyleşinizde şöyle diyorsunuz: "Marksizmin sorunu, etik için bir zemine sahip olmaması. Adaletsizliğe karşı mücadele için birçok zemini var, ama bir eylemin kendi içinde iyi ya da kötü oluşuna dair bir zemini yok." Bu satırları okurken şunu düşünmemek elde değil: Marksizmin etik zemini, sömürü ve tahakkümün reddi değil mi? Sömürü ve tahakküm kendi içlerinde kötü şeyler değil mi? Dolayısıyla sömürü ve tahakkümün reddi başlı başına bir etik zemin.

J. B. — Haklısınız. Ama naklettiğiniz sözleri söylerken, benim aklımdaki, ortodoks Marksizmin tarih anlayışıydı. Marksizmin 20. yüzyıldaki egemen yorumunda, egemen tarih yorumunda,

zaman ötesi olana, ebedi olana yer yok. İyi ve kötüyü, hayır ve şeri tartıştığınızda bir etik zemin gerekiyor. Bir şeyin iyi veya kötü olduğuna karar verebilmemiz için kendi içinde iyi mi, kötü mü olduğuna bakmalıyız. O söyleşideki sözleri söylerken aklımda bunlar vardı. Bu meseleyi felsefi olarak ele almak istersek, Spinoza'ya, Marx'ın en gözde filozofuna müracaat etmek gerekir. Spinoza'ya göre ebediyet şimdiki zamanın içindedir, gelecek zamanda değildir. Son otuz-kırkı yıldır Spinoza'nın giderek daha çok insan tarafından okunmasını ve önemsenmesini dikkate değer buluyorum. Gilles Deleuze'ün Spinoza yorumu da çok dikkate değer. Marksizmdeki —klasik Marksizmdeki— boşluktan söz ederken, Spinoza'nın zaman ve etik arasında kurduğu ilişkiyi düşünüyordum. Fırlatıldığımız bu dünyayla, bu dünyanın politik, ekonomik ve sosyal doğasıyla başa çıkabilmek için Marx çok, çok önemli bir kılavuz. O nedenle bana “hâlâ Marksist misin?” diye soranlara, “evet, Marksistim,” diyorum. Çünkü dünyaya bakışımı büyük ölçüde Marx'a borçluyum. Marx'ın yazdıklarını anladığımı sanıyorum. Öte yandan, şimdiki zamanın genişliğini ve derinliğini çok önemsiyorum. O yüzden Spinoza'yı çok önemli buluyorum, onun bakışını kendime yakın buluyorum. Bu meseleye felsefi olarak değil, daha geniş bir yerden —düzeltiyorum, daha geniş bir yerden değil, felsefe dışı bir yerden— baktığımızda ise mistik düşünürleri kendime yakın buluyorum.

Y. G. — Mistikler demişken, *Sunday Times*'daki o röportajda sizin için şöyle deniyor: “John Berger İngiliz radikal geleneğinin çizgisinde, genç Wordsworth'ün, Willam Blake'in ve William Morris'in...” *The Observer*'ın saptaması ise şöyle: “John Berger'in çağdaş muadilleri Umberto Eco ve son dönemindeki W. G. Sebald.”

John Berger, Zeytin ağacı, Aein Kinyia, Filistin,
Bento'nun Eskiz Defteri'nden.

J. B. — Evet (*gülüyor*). Genç Wordsworth ve Blake doğru, makul. W. G. Sebald'a gelince, o İngiltere'de yaşayan bir Alman mülteciydi. Çok takdir ettiğim, çok saygı duyduğum, çok iyi bir yazardır. Ama birbirimizden çok farklıyız. Sebald'ın ilginç tarafı, yazı türlerini harmanlamasıdır. Belgesel, kurgusal, hatırat, tarih gibi kategorilere bağlı kalmamış, bunların hepsini iç içe kullanmıştır. Biçim bakımından çok yaratıcı bir yazardı.

Y. G. — Geçenlerde *Libération*'da yayınlanan söyleşinizde Fransız kültürünü kendinize çok yakın bulduğunuzu, düşünce dünyanızın şekillenmesinde Fransız düşünürlerinin, yazarlarının çok belirleyici bir rolü olduğunu söylüyorsunuz ve şu isimleri sayıyorsunuz: Merleau-Ponty, Aragon, Camus, Jacques Brel,

Edith Piaf ve Noir Désir — bir filozof, bir şair, bir yazar ve üç müzisyen. “Arzunun Bir Başka Yüzü”nde de Noir Désir’in “Le vent nous portera”sından alıntı yapıyorsunuz.

J. B. — Noir Désir’i severim. Arzuyu ve gönül yarası denen şeyi, yani arzunun “olmazsa olmazı”nı çok güzel anlatan şarkıları var, “Le vent nous portera” da onlardan biri. Filozoflar, şairler ve yazarlarla birlikte Jacques Brel’i, Edith Piaf’ı ve Noir Désir’i anmanın sebebi, hiyerarşiye inanmamam. Bir rock şarkıcısı pekâlâ bir filozofla kıyaslanabilir, elbette tersi de geçerli. Aralarında bir hiyerarşi yok bence, çünkü düşüncelerin, duyguların ya da gözlemlerin ifade edilmesi arasında hiyerarşik bir fark görmüyorum. Merleau-Ponty’yle Jacques Brel veya Camus’yle Edith Piaf veya Aragon’la Noir Désir arasında o anlamda bir fark yok benim için.

Y. G. — “Arzunun Bir Başka Yüzü”nde Nick Cave’in “I Do Love Her So” (*Lime Tree Arbour*) adlı şarkısından da alıntı yapıyorsunuz. Nick Cave’e sevginiz nereden geliyor?

J. B. — Nick Cave’in sözcüklerle oynayışını seviyorum. Bir jonglör gibi, hem de çok marifetli bir jonglör. Jonglör derken sakın onu ciddi bulmadığım sanılmasın. Jonglörlük, yabana atılmayacak bir sanattır. Nick Cave kelimelerle jonglörlük yapıyor ve insanların hayal güçlerini harekete geçiriyor. Bu özelliğini çok seviyorum.

Y. G. — *Şiirin Saati*’ndeki “Ölümün Sekreteri” başlıklı yazınızda şöyle diyorsunuz: “Çağdaşlarım arasında en çok Garcia Marquez’e hayranlık duyuyorum. Bu belki de pek nesnel bir değerlendirme değil. Bazı ülkelerde benim son yazdığım roman ve

öyküleri onunkilerle karşılaştıran eleştirmenler çıktı.” Marquez’e hayranlığınızın sebebine?

J. B. — O yazıyı sanırım *Yüzyıllık Yalnızlık*’ı okuduktan sonra yazmıştım. Marquez’in o romanı yeni bir anlatım tarzı yaratmıştı. Bireylerin, karakterlerin öyküsü olmaktan ziyade bir topluluğun öyküsünü anlatıyordu. Ve geçmişle, göçmüşlerle şu anda hayatta olanlar iç içe geçiyordu. Marquez’den beri bu tarzı kendine uyarlayan birçok yazar çıktı. Bireylerin öykülerini değil — biraz önce sigara hakkında konuşurken kullandığım kelimeye dönüyorum— “bir aradalığın” öykülerini anlatmaya başladılar. Anne Michaels mesela, *Fugitive Pieces* (1997) adlı harikulade bir roman yazdı. Geçen yıl bir kitabı daha çıktı, *The Winter Vault*. Kanada’da, Toronto’da yaşıyor. Latife Tekin’in romanları da bireyleri değil toplulukları anlatır. Ve bunu olağanüstü bir dille yapar. Bir başka yönden ve daha komik bir yönden Sevgi Özdamar’ın romanları da öyledir.

Y. G. — Bir sigara molası verelim mi?

J. B. — İyi fikir. Ben de bu arada gidip İkbâl hakkındaki yazıyı bulmaya çalışayım. Deminden beri kafamı kurcalıyor.

VAHDETNAME

EMEKÇİ

KIZILBAŞ, 2009

Daha Allah ile cihan yok iken
Biz anı var edip ilan eyledik
Hakk'a hiçbir layık mekân yok iken
Hanemize aldık mihman eyledik

Kendisinin ismi henüz yok idi
İsmi şöyle dursun cismi yok idi
Hiçbir kıyafeti resmi yok idi
Şekil verip tıpkı insan eyledik

Allah ile burda birleştik
Nokta-i amaya girdik birleştik
Sırr-ı küntü kenzi orda söyleştik
İsmi şerifini Rahman eyledik

Aşikâr olunca zat ü sıfatı
Kûn dedik var ettik bu semavatı
Birlikte yarattık hep kâinatı
Nam ü nişanını cihan eyledik

Yerleri gökleri yaptık yedi kat
Altı günde tamam oldu kâinat
Yarattık içinde bunca mahlûkat
Erzakını verdik ihsan eyledik

Asılsız fasılsız yaptık cenneti
Huri gılmanlara verdik ziyneti
Türlü vaidlerle her bir milleti
Sevindirip şad ü handan eyledik

Adem ile Havva birlik idiler
Ne güzel bir mekân bulduk dediler
Cennetin içinde buğday yediler
Sürdük bir tarafa puyan eyledik

Vahdet sarayına girenler için
Hakkı hakkel yakın görenler için
Bu sırrı Harabi bilenler için
Birlik meydanında cevlan eyledik

JOHN BERGER — İkbâl hakkındaki yazıyı buldum, *Photocopies*’ deymiş. Türkçesi Metis tarafından basıldı, *Fotokopiler* adıyla. O kitaptaki “Fotokopi 16” İkbâl’in öyküsünü anlatıyor. Bu kafa karışıklığını giderdiğimizize göre devam edebiliriz.

YÜCEL GÖKTÜRK — Noam Chomsky İkbâl Ahmed’e “seküler sufi” diyor.

J. B. — Seküler sufi! (*kahkaha atıyor*) Güzel tarif.

Y. G. — Güzel olmasına güzel de, bir sufi sekülerse, sufi değildir artık, Bektaşidir.

J. B. — (*gölüyor*) Bu da güzel. Size katılıyorum... İkbâl aynı zamanda çok iyi bir aşçıydı, yemek yapmaya bayılırdı.

Y. G. — Bir söyleşide A'dan X'e'yi yazarken sufi metinlerini, özellikle de Celaleddin Rumî'yi okuduğunuzu söylüyorsunuz. Sufizm, teizmin bir versiyonu. Bektaşilik ise teizmi aşan bir felsefe. Geçtiğimiz günlerde yayınlanan bir Alevî-Bektaşî albümünde (“Kızılbaş”) Edip Harabî'ye ait “Vahdetname” diye bir şarkı var. Başını dinleyelim sadece.

Açılış dizeleri şöyle: “Daha Allah ile cihan yok iken / Biz anı var edip ilan eyledik.”

J. B. — Aah! Harikulade! Harikulade! Ooo! (*kahkaha atıyor*) Biliyor musunuz, çalışma masamda bir Bektaşî müziği CD'si var (*gölüyor*).

Y. G. — Adı ne?

J. B. — Ah, tam adını çıkaramayacağım şimdi. Bir derleme...

Y. G. — Sonra bana yarsanız adını çok sevinirim. Sırada bir Türkçe şarkı daha var.

CEVİZ AĞACI

CEM KARACA

MERHABA GENÇLER VE

HER ZAMAN GENÇ KALANLAR, 1975

Başım köpük köpük bulut, içim dışım deniz
Ben bir ceviz ağacıym Gülhane Parkı'nda
Budak budak, şerham şerham ihtiyar bir ceviz
Ne sen bunun farkındasın, ne polis farkında

Ben bir ceviz ağacıym Gülhane Parkı'nda
Yapraklarım suda balık gibi kıvıl kıvıl
Yapraklarım ipek mendil gibi tiril tiril
Koparıver, gözlerinin, gülüm, yaşını sil
Yapraklarım ellerimdir, tam yüz bin elim var
Yüz bin elle dokunurum sana, İstanbul'a
Yapraklarım gözlerimdir, şaşarak bakarım
Yüz bin gözle seyrederim seni, İstanbul'u
Yüz bin yürek gibi çarpar, çarpar yapraklarım

Ben bir ceviz ağacıym Gülhane Parkı'nda
Ne sen bunun farkındasın, ne polis farkında

II ◀

II

▶

▶ II

YÜCEL GÖKTÜRK — Şarkının sözleri Nâzım Hikmet'in "Ceviz Ağacı" şiiri. *Şiirin Saati*'ndeki "Kâğıt-Kalem Alıp Çizmek – Çizgiyle Anlatım" da, İstanbul'da başınızdan geçen bir olayı anlatıyorsunuz:

“Dostlarım yemekli bir toplantı düzenledi. Latife (Tekin) benim yanımda oturuyordu. Birbirinin dilinden anlamayan iki masalcı. Elime bir defter alıp kendi resmimi çizdim. Resimde Latife’nin kitabını okuyordum. Sonra kalemi Latife aldı ve kâğıda, batmış bir vapur resmi çizdi. İyi resim yapamadığını anlatmak istiyordu. Kâğıdı ters çevirdim, vapur yüzmeye başladı. Ben denizin dibinde kuşlar olduğunu çizdim. O da gökyüzünde bir çapa yaptı. Masadaki herkes gibi biz de rakı içiyorduk. Çizmeyi sürdürdükçe birbirimizi daha çabuk anlamaya başlamıştık. Latife bir ceviz alıp ikiye böldü, uzattı — bir beynin iki yarısı demek istiyordu! Derken biri Bektaşî müziği çalmaya başladı, bütün konuklar da dans etmeye...”

JOHN BERGER — O harikulade bir geceydi, özellikle de ceviz kısmı (*gülüyor*). Biliyor musunuz, burada, Fransa’nın bu dağlık bölgesinde batıl bir inanç var, bile isteye bir batıl inanç. Çevrede birçok ceviz ağacı bulunuyor, hatta benim bahçemde on beş yıl önce diktiğim bir ağaç var, her sonbaharda bir sürü ceviz veriyor. Bahsettiğim batıl inanç şu: Ceviz ağacının altında uyumamak lazım. Çünkü ceviz ağacının altında uyursan, delirmiş olarak uyayabilirsin.

Y. G. — Benzer bir deyiş Türkiye’de de var.

J. B. — Olamaz! (*gülüyor*)

Y. G. — Evet. Delirmek kadar vahim değil. “Ceviz ağacının altında uyursan ahmak olursun” denir.

J. B. — Görüyor musunuz, Fransız Alplerinde ve Türkiye’de ceviz ağacı hakkında böyle inanışlar var. Sebebini düşününce, ce-

vizin insan beynine benzerliği geliyor akla. Üstelik iki yarım parça (*gölüyor*).

Y. G. — G. 1972 Booker ödülünü kazandı ve siz ödül parasının yarısını Kara Panterler'in Britanya koluna verdiniz. Böyle yapmayı seçmenizin sebebi neydi?

J. B. — Booker ödülünü kazanmak benim için sürpriz olmuştu. O ödül hakkında pek bir bilgim yoktu, kazandığımı duyunca neyin nesiymiş diye araştırdım. Ve Booker McConnell adlı çok büyük bir şeker şirketinin kültürel prestij için verdiği bir ödül olduğunu öğrendim. Booker McConnell şirketi hümanist pozu yapıyordu, ama zenginliğinin kaynağı Karayipler'deki acımasız sömürüydü. Bunu öğrenince, bu paranın kaynağına bir karşılık vermek gerektiğini düşündüm. Kara Panterler'le temas kurdum ve ödül parasının yarısını onlara vermeyi teklif ettim. Kabul ettiler, ben de verdim. Bu küçük jest siyah Afrikalıların verdiği uzun, uzun, uzun mücadeledeki milyonlarca katkının küçücük bir parçasıydı.

Y. G. — İlk kitabınız, *Zamanımızın Bir Ressamı* adlı romanınız ressamlığa bilinçli bir veda mıydı?

J. B. — Bir bakıma, evet. Ama, artık resim yapmayı bırakıyorum, yazarlığa başlıyorum gibi bir düşüncem, bir kararım olmadı. Kitap yazmaya başlamam şöyle oldu: 1945'ten, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren, Londra'daki arkadaş çevrem büyük çoğunluğu Avrupa'dan, özellikle Doğu Avrupa'dan gelen mültecilerdi. Birçoğu siyasi mülteciydi ve yaşları benden bir hayli büyüktü. Uzun uzun sohbet ederdik, hikâyelerini dinlerdim. Hüzünlü ve bir o kadar büyüleyici hikâyelerdi. O hikâ-

yeleri yazmak istedim. Yazarlığım böyle başladı.

Y. G. — *Zamanımızın Bir Ressamı*, yayımlanmasından iki hafta sonra bizzat yayıncısı tarafından piyasadan çekildi. Bunun sebebi romanınızın Sovyetler Birliği'nin Macaristan'a yaptığı askeri müdahaleyi desteklediği yolundaki iddia mıydı? Kitabın finalinde, kahramanınız Janos'un hangi tarafta yer alacağına karar veremediğini söylüyorsunuz.

J. B. — Evet, öyle söylüyorum. Çünkü bu, yaşanan trajedinin boyutuyla ilgili. Böyle trajedilerde hiçbir şey basitleştirilemez, klişelere indirgenemez. Romanın finalinde diyorum ki, bu tanıdığım adamın, bu sevdiğim insanın kendisini hangi tarafta bulacağını kestiremiyorum. *Zamanımızın Bir Ressamı*'nı basan yayınevi aynı zamanda o dönemin çok önemli bir siyasal dergisini, *The Encounter*'ı yayımlıyordu. O dergi, kısmen CIA tarafından finanse ediliyordu. Bu gerçek sonraki yıllarda ortaya çıktı. *Zamanımızın Bir Ressamı* yayımlandığında *The Encounter*'ın editörü (Stephen Spender) *The Observer*'a çok sert bir eleştiri yazdı. Yazısında, romanımın temerküz kampı koktuğunu ve bazı bölümlerinin pekâlâ Joseph Goebbels'in kaleminden çıkabileceğini söyledi. Düşünebiliyor musunuz, benim yazdığım bir roman için böyle diyordu. Bu yazı üzerine yayınevi piyasadan çekti kitabı. Bu benim için çok faydalı bir tecrübe oldu, eleştiriye bağışlılık kazandım. O olaydan sonra, eleştirmenlerin kitaplarım hakkında ne dediğini umursamaz oldum. Yıllar sonra *Zamanımızın Bir Ressamı* Macarcaya çevrildi. Ve birkaç Macar yönetici beni arayıp Janos'un ve resimlerinin nerede olduğunu sordu; Janos'un gerçekten bir Macar ressam olduğunu düşünüyorlardı (*gülüyor*). Bu benim için *The Encounter*'ın editörünün ve diğer eleştirmenlerin yargılarından çok daha önemli bir şey.

Y. G. — 68’de Prag’daydınız, öyle değil mi?

J. B. — Evet.

Y. G. — Bugünden o günlere baktığınızda, ‘68 olayları siyasal düşünceğinizde nasıl bir etki yarattı?

J. B. — 68 devriminin Prag’daki merkezi, “Prag Baharı”nın öncüsü olan *Literary Gazette* adlı bir haftalık dergiydi. En militan yazarlar orada yayımlanıyordu. Ben o sıralarda Avusturyalı yazar ve düşünür Ernst Fischer’le çok yakın dosttum. Fischer, Marksist bir komünistti ve savaştan hemen sonra Avusturya’da eğitim bakanı olarak görev yapmıştı. Onun mesajlarını *Literary Gazette*’e götürüyordum. Prag’da bulunma sebebim buydu. Fischer da, ben de muhalif hareketi destekliyorduk. Dolayısıyla, muhalif hareketin önde gelen öğrenci liderleriyle de tanışıklığım vardı. O öğrenciler bir yıl sonra, 1969 baharında bana ve bir düzine Batılı aydına haber uçurup Prag’da bir toplantıya çağırdılar. Bir yolunu bulup gittik. Çok tuhaf bir tarihsel andı. O toplantıya katılanlar, özellikle Hollandalılar ve Fransızlar, Batı Avrupa 68’inin en idealist, en uçuk söylemlerinin fazlasıyla etkisi altındaydılar. Gelgelelim Doğu Avrupa’da ne olup bittiğinin pek farkında değillerdi. Batı Avrupa 68’inden mülhem çeşitli eylem biçimlerinden, protesto tarzlarından bahsettiler. Derken, bir Çek öğrenci söz aldı ve şöyle dedi: “Buraya kadar geldiğiniz için hepimize teşekkür ederiz. Ancak derin bir uykudasınız. Size iyi rüyalar diliyoruz. Bize gelince, bizim meselemiz önümüzdeki 24 saati azami özsaygı ve haysiyetle ve asgari tavizle yaşamayı becermek. Bizim tek derdimiz özsaygımızı, haysiyetimizi yitirmeden yaşamak.” Bu sözler beni sarstı. O gündür bugündür “azami özsaygı - asgari tavizle yaşamak” mefhumu kulağıma küpedir. O

Joseph Koudelka, Prag, 1968

Çek öğrencinin sözlerini hiç unutmadım. Yazdığım her şey bir bakıma onunla bağlantılıdır.

Y. G. — Milan Kundera, Prag Baharı döneminde yazdığı bir yazıda, 1989 sonrasında devlet başkanı olan Vaclav Havel'in yürüttüğü muhalefeti liberal olmakla, sosyalist olmamakla eleştirmişti. Kundera'nın bu tavrı size şaşırtıcı geliyor mu?

J. B. — Bilemiyorum. Çünkü Kundera "liberal"le ve "sosyalist"le neyi kastediyordu, bilemiyorum. Kundera denince aklıma *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği* geliyor. Onun takdir ettiğim tarafı ironi duygusu. Kundera'nın ironi duygusu sinik değildir, duyarsız değildir. Uzlaştırılamayan, çözüme kavuşturulamayan çelişkilerle birlikte yaşamaya dairdir. Bu tarz ironi aslında Çek geleneğinin bir parçası — *Aslan Asker Şvayk* o geleneğin en güzel örneklerinden biri.

LUDWIG VAN BEETHOVEN
PIYANO SONATI NO. 31
OPUS 110

SONATE.

L. van Beethoven, Op. 110
am 25. Dezember 1821

[illegible]

YÜCEL GÖKTÜRK — *Şiirin Saati*’nde “Leopardi” başlıklı, 1983 tarihli yazınızda, Amsterdam’daki Transnational Institute tarafından “Geleceğe Umutla Bakmak” konulu bir konuşma yapmak üzere davet edildiğinizi anlatıyorsunuz ve şöyle diyorsunuz: “Biraz da ortalığı karıştırmak için, konuşmamdan önce Beethoven’ın Opus 110, 31 numaralı Piyano Sonatı’nı çaldım.”

JOHN BERGER — Evet, evet.

Y. G. — Konuşmanıza da şöyle başlıyorsunuz: “Siyasal düş kırıklıkları, siyasal sabırsızlıktan kaynaklanıyor.” Bu sözlerinizle Beethoven’ın “Piyano Sonatı” arasında nasıl bir bağ var?

J. B. — O konuşmayı yapmadan önce Beethoven’ın “Piyano Sonatı”nı çaldım, çünkü o sonat hem müthiş bir olumlama, hem de hadiselerin bütün ağırlığını ve vahametini dile getirir. Başka bir deyişle, bütün olumsuzluklara rağmen bir olumlama. Yaklaşan karanlığın içinde bir mum alevi gibidir. Ve o olumlamanın içinde bir sabır vardır. Acil bir çözüm arayışı yoktur. Daha önce söylediklerimle sıkı sıkıya bağlantılı bir şey bu: Önmüzdeki 24 saati veya on dakikayı azami özsaygı ve asgari tavizle yaşamak, aynı zamanda başkalarına saygı göstermeyi de içerir — olup biten hadiseler her ne olursa olsun. “Geleceğe Umutla Bakmak” üzerine konuşmadan önce o sonatı çalmamın sebebi buydu... Çok tuhaf, çünkü geçenlerde 1943’ün Londra’sını anımsadım. On yedi yaşındaydım, İkbal’in devrimci olma-ya karar verdiği yaşta. Ve Londra bombalanıyordu, ben Güzel Sanatlar öğrencisiydim. Henüz askere alınmamıştım. O günler-

de The National Gallery'de konserler olurdu. Tablolar, bombardımanlardan ötürü oradan çıkarılmıştı. Her hafta birkaçgün öğle saatlerinde piyano resitalleri verilirdi. Ve yüzlerce insan dinlemeye giderdi. Genellikle Myra Hess adlı bir piyanist çalardı. Daha çok Bach'ın eserlerini seçerdi. Garip bir şey, savaş zamanında en imha edilemez varlık müzikti. O şartlar altında müziğin imha edilemezliği hepimize büyük bir güç verirdi. Beethoven'ın o sonatı, müziğin imha edilemezliği gibi, geleceğe dair umutlarımızın da imha edilemezliğini imliyor. Bu imha edilemezlik, sabırla da alakalı. Siyasal olarak sabırsızsak, hayal kırıklığı uzakta değildir. Mücadele her daimdir. Mücadelenin sonu yoktur. O sonat benim için bunları ifade ediyordu, onun için çaldım. Söz konusu olumlama, Spinoza hakkında konuşurken söylediklerimle, şimdiki zamanın içindeki ebediyetle sıkı sıkıya bağlantılı. Beethoven'ın o sonatını çalarken başka bir boyutun varolduğunu hatırlatmak istemiştım. İkbâl de oradaydı, Transnational Institute'ta. Orada tanışmıştık.

THE ROLLING STONES

BACK OF MY HAND

A BIGGER BANG, 2005

Köşede vaaz veren adamı dinliyorum
Avaz avaz bağıırıyor delirmiş gibi
Bela geliyor diyor, belalar
Biliyorum diyor bunları, avucumun içi gibi

Sevdayı görüyorum ve sefaleti
Kenetlenmiş duruyorlar karşımızda
Kederli bir şarkı estiriyor havada rüzgâr
Avucumun içi gibi biliyorum bunları
Avucumun içi gibi bir züppenin
Evet, avucumun içi gibi

Hayaller görüyorum, birtakım görüntüler
İçinden çıkamadığım imgeler
Görüyorum Goya'nın paranoyasını
Apaçık görüyorum bunları

Evet, avucumun içi gibi, evet
Evet, biliyorum
Evet, görüyorum
Apaçık görüyorum bunları

YÜCEL GÖKTÜRK — Rolling Stones'un son albümünden, *A Bigger Bang*'den "Back of My Hand" adlı şarkıdan birkaç dizeye ne dersiniz: "Hayaller görüyorum, birtakım görüntüler / İçinden çıkmadığım imgeler / Görüyorum Goya'nın paranoyasını."

JOHN BERGER — Bu harikulade (*gölüyor*).

Y. G. — "Goya'nın Hayaletleri"ni seyrettiniz mi?

J. B. — Hayır, seyretmedim. Bilmem biliyor musunuz, Goya hakkında bir oyun yazdım, *Goya'nın Son Portresi*.

Y. G. — Evet işte, sizin oyununuz, Rolling Stones'un şarkısı, Mi-los Forman'ın filmi... *Şiirin Saati*'ndeki "Goya: Giyimli Maya, Çıplak Maya" başlıklı yazınızda şöyle diyorsunuz: "Goya, geleceğin habercisi gibi çalışmıştır." Demin andığımız eserler, bu sözünüzü doğruluyor gibi. Günümüzün dünyası, Goya'nın haber verdiği gelecek adeta. Ne dersiniz?

J. B. — Evet, evet, evet. *Goya'nın Son Portresi*'nde mesela, Goya, Dresden'in bombalanmasına tanık oluyor. O oyundan bir pasaj okumamı ister misiniz?

Y. G. — Elbette.

J. B. — Evet, belki de hiç kötü bir fikir değil bu. Bana iki dakika verin, gidip kitabı bulayım... Evet, kitabı buldum, şimdi sıra hangi sayfada olduğunda... Tamam, işte Goya konuşuyor:

Goya, *No hay quien los socorra / Onlara yardım edecek hiç kimse yok.* Gravür, yaklaşık 1810.

“Ne affedilmez, biliyor musun? Asla affedilmeyecek eylemlerimiz neler, biliyor musun? Kimsenin görmedikleri. Tanrının bile görmedikleri. Failler işledikleri suçları kendilerinden ve başkalarından kelimelerle gizliyor. Kurbanlarına adlar veriyorlar. Onları yaftalıyorlar. Öykülerini tekrarlayıp duruyorlar. İblis kelimelerle çalışıyor. Başka bir şeye ihtiyacı yok. Kelimeler dilin, ağzın, ses tellerinin masumâne faaliyetleri. İnsanlar konuşarak iblisleşiyor. Kelimeler ve sayılar, işledikleri cürümleri gizliyor, ki o cürümler unutulsun. Unutulan, affedilmiş demektir. Zihne nakşolan affetmez. Tanrım, bizi affetme. Bizi affedilmez kıl, ki asla unutmayalım.”

FRANZ SCHUBERT

DU BIST DIE RUH

OPUS 59/3

Langsam.

1933.

Singstimme.

Pianoforte. *pp*

Du bist die Ruh, der Frie - de mild,

die Sehn - sucht du, und was sie stillt. Ich wei - ße dir

voll Lust und Schmerz zur Woh - nung hier — mein Aug' und Herz, —

YÜCEL GÖKTÜRK — Schubert sever misiniz?

JOHN BERGER — Severim, hem de çok. Schubert'i ve Jim Morrison'ı (*gülüyor*).

Y. G. — Jim Morrison'ı bu kadar sevmenizin sebebi ne? On iki yıl arayla iki kitabınızda (*Düğüne*, 1995 / *Kıymetini Bil Herşeyin*, 2007) ondan söz ediyorsunuz.

J. B. — Çok cesur. Sözünü sakınmıyor, ne söyleyecekse doğrudan ve açık açık söylüyor. Lafını hiç esirgemiyor. Sözlerinde sahtecilik yok. Dobra ve hakiki.

Y. G. — Gelelim Schubert'e: “Du bist die Ruh” diye bir şarkısı var.

J. B. — Biliyorum, çok güzeldir.

Y. G. — O şarkının adı yazılarınızın, kitaplarınızın özeti gibi. “Die Ruh”un Almandada barış, huzur gibi anlamları var. Türkçedeki “ruh”la da eşsesli. *Ve Yüzlerimiz, Kalbim, Fotoğraflar Kadar Kısa Ömürlü*'deki “Bir Zamanlar Auxonne'da” başlıklı yazınız hakkında, internette şöyle bir okuyucu yorumuna rastladık: “Berger'ın yazıları o kadar güzel ki, onu okurken insan tuhaf bir hüznün duyuyor. Ve kendime soruyorum, bu hüznün mucidi Berger mı, yoksa Schubert mi?”

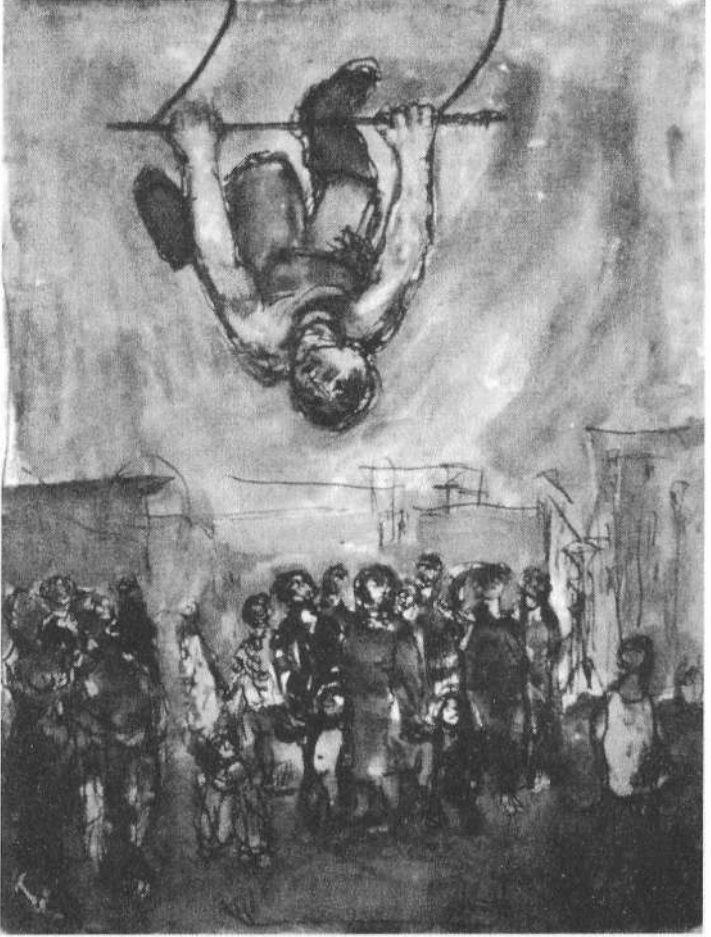
J. B. — (*gülüyor*) Buna verilebilecek tek cevap sükût. Evet, sükût.

Y. G. — Noktayı koyalım mı?

J. B. — Evet, koyabiliriz. Zaten kalkıp tarlaya gitmem lazım. Malûm, harman zamanı. Umarım işe yarar bir şeyler söylemişimdir. Bana posta adresinizi gönderirseniz, size Livorno resmimi yollarım. Siz de bahsettiğiniz Bektaşî albümünü gönderir misiniz?

Y. G. — Elbette.

J. B. — Umarım bir gün yüz yüze konuşuruz — rakı ve sigara eşliğinde (*gölüyor*).

John Berger'in oğlu Yves Berger'la çıkardığı *Par la fenêtre* (Pencereden) kitabında yer alan 1948 tarihli resmi:
Livorno'da Akrobatlar

KÜRESEL HAPİSHANE

Ekonomik Faşizm Üzerine
Düşünceler

ADRIANNE RICH, harikulade bir Amerikalı şairdir kendisi, gençlerde yaptığı bir konuşmada şöyle demişti: “Adli İstatistik Bürosu’nun yayımladığı rapora göre, ABD’de yaşayan her 136 kişiden biri demir parmaklıkların arkasında. Bunların birçoğu hüküm giymeden hapis yatıyor.”¹

Aynı konuşmada, Adrianne Rich Yunan şair Yannis Ritsos’u alıntılamıştı:

*Tarladaki son kırlangıç geç vakte kadar oyalandı
Havada asılı durdu, sonbaharın yeninde siyah bir
matem kurdelâsıydı adeta
Geriye kalan hiçbir şey yoktu. Yanmış kül olmuş
evlerin tüten dumanından başka²*

*

Ahizeyi kaldırdığım anda, senin beklenmedik bir şekilde aradığını biliyordum. Via Paola Sarpi’deki evinden konuşuyordun. (Seçimlerden ve Berlusconi’nin iktidara dönüşünden iki gün sonraydı.) Aniden beliren tanıdık bir sesin kimliğini saptama

1. *Poetry and Commitment* (Şiir ve Bağlanma), Adrianne Rich, W. W. Norton & Company, 2007.

2. “Romiosini”, Yannis Ritsos. *Selected Poems* (Seçilmiş Şiirler) 1938-1988, BOA Editions Ltd, 1989.

hızımız rahatlatıcı, ama gizemli de. Çünkü bir sesi diğerinden net olarak ayırtırmamızı sağlayan küçük farkı hesaplarken kullandığımız birimlerin, ölçütlerin ne adları var, ne formülleri. Onların kodları yok. Oysa zamanımızda, her geçen gün daha çok şey kodlanıyor.

Haliyle, verili başka şeyleri hesaplayan kodsuz, fakat keskin, başka ölçütler olup olmadığını merak ediyorum. Mesela, belirli bir durumdaki koşullu özgürlüğün miktarını, çapını ve kesin hatlarla çizilmiş sınırını. Mahkûmlar bunun uzmanı kesiliyor. Özgürlüğe dair özel bir hassasiyet geliştiriyorlar — bir ilke olarak değil, tanecikli bir madde olarak. Özgürlüğün parçacıkları vuku bulduğunda, neredeyse derhal teşhis ediyorlar.

*

Sıradan bir günde, kayda değer bir şey olmazken ve saat başı tebliğ edilen krizler bildik, tanıdık krizler iken —ve siyasetçiler krizler olmadığı takdirde *felaket* olacağını ilan ederken— insanlar birbirleriyle göz göze gelirken, bazı bakışlar içlerinden geçirdikleri şeyi başkalarının da düşünüp düşünmediğini kolaçan ediyor: Hayat böyle işte!

Genellikle o başkaları da aynı şeyi düşünüyor ve bu asli paylaşımda, bir şey söylemenin veya tartışmanın öncesinde, bir tür dayanışma söz konusu.

İçinde yaşadığımız tarihi dönemi tanımlayacak kelimeler arıyorum. “Emsalsiz” demenin pek bir manası yok, çünkü tarih keşfedildiğinden beri, hiçbir dönemin emsali görülmemiştir.

İçinden geçtiğimiz dönemin Bütünlüklü bir tarifini aramıyorum. Zygmunt Bauman gibi bu hayati görevi üstlenmiş düşünürler var. Ben yalnızca işaret levhası işlevi görececek bir imge arıyorum. İşaret levhaları kendilerini bütünüyle tanımlamazlar, ama paylaşılan bir referans noktası sunarlar. Popüler atasözlerinin içerdiği söze dökülmemiş varsayımlara benzerler. İşaret levhaları olmadığında, daireler çizerek dönüp durmak gibi büyük bir insani risk söz konusudur.

*

Benim bulduğum işaret levhası hapishane. Biz bu gezegenin dört bir yanında, hapishanelerde yaşıyoruz.

“Biz” kelimesini gördüğümüzde ya da ekranda duyduğumuzda şüpheleniriz. Çünkü iktidardakilerin, muktedir olmayanlar adına konuştuklarına bütün o demagogilerde mütemadiyen kullandıkları bir zamirdir “biz”. O halde kendimizden “onlar” diye söz edelim. Onlar hapishanede yaşıyor.

Ne tür bir hapishane? Nasıl inşa edilmiş? Nereye yapılmış? Yoksa bu kelimeyi bir mecaz olarak mı kullanıyorum?

Hayır, hapishane bir mecaz değil, hapsedilmişliğimiz bir hakikat. Fakat tarif edebilmek için tarihsel bir bakışla düşünmek gerekiyor.

Michel Foucault hapishanenin 18. yüzyılın sonlarıyla 19. yüzyılın başlarında icat edildiğini, sanayi devrimiyle, fabrikalarla ve faydacılık felsefesiyle sıkı bağları olduğunu göstermişti. Daha önceki dönemlerde, hapishaneler mağaranın ve zindanın

uzantısıydı. Bugünün hapishanesinin onlardan farkı, barındırdığı mahkûm sayısı — ve onları Panopticon modeli sayesinde sürekli gözetim altında tutması. Panopticon modelinin mucidi, etiğe muhasebe kurallarını getiren Jeremy Bentham'dı.

Muhasebecilik her alışverişin kayda geçirilmesini talep eder. Hapishanelerin dairesel duvarları, hücrelerin daire biçiminde dizilmesi ve merkezde gözetleme kulesinin yer alması aynı mantığın ürünüdür. Bentham 19. yüzyılın başlarında John Stuart Mill'in hocası ve sanayi kapitalizminin önde gelen faydacı düşünürlerinden biriydi.

Bugün, küreselleşme çağında, dünya sanayi sermayesinin değil, finans sermayesinin egemenliği altında. Ve suçu tanımlayan dogmalar ile hapsetmenin mantığı radikal biçimde değişmiş durumda. Hapishaneler hâlâ var ve her geçen gün yenileri inşa ediliyor. Fakat hapishane duvarları şimdi başka bir amaca hizmet ediyor. Kapatma, hapsetme maksadıyla kurulmuş olan alan dönüşüme uğradı.

*

Yirmi yıl önce, Nella Bielski'yle birlikte, Gulag'lar hakkında *A Question of Geography* (Bir Coğrafya Meselesi) adlı bir oyun yazmıştık. İkinci perdede bir *zek* (bir siyasi mahkûm) Gulag'a yeni gelen bir delikanlıyla çalışma kampındaki seçenekler ve seçimlerin sınırlılığı hakkında konuşur:

“Akşam olunca, bütün gün taygada çalışıp bitap düşmüş ve karnın zil çalarak hücrene döndüğünde, çorba ve ekmek hakkını kazanırsın. Çorba konusunda bir seçenek yoktur. Sıcakken ya da

hiç olmazsa ılıkken yemek zorundasın. Ama 400 gram ekmeğe gelince, seçeneklerin vardır. Mesela, üç parçaya ayırabilirsin. Birini çorbayla yiyebilirsin, birini ranzanda uykuya geçmek üzereyken ağzına koyup emebilirsin, son parçayı da ertesi sabah çalışırken ve karnın guruldamaya başladığında ağzına atarsın.

“Zek’sen ve takım lideri olmuştun iki seçeneğin vardır. Ya işbirlikçi olacaksın ya da zek olduğunu unutmayacaksın.”³

Gulag’lar artık yok. Gelgelelim, milyonlarca insan Gulag’lardakinden pek farkı olmayan koşullarda çalışıyor. Değişen şey, işçilere ve suçlulara uygulanan adli mantık.

Gulag’larda siyasi mahkûmlar suçlu ilan edilir ve köle-işçiliğe indirgenirdi. Bugün vahşice sömürülen milyonlarca işçi, suçlu statüsüne indirgeniyor.

Suçlu = Köle-İşçi şeklindeki Gulag denklemi, neoliberalizm tarafından yeniden yazıldı: İşçi = Gizli Suçlu. Küresel göçün dramı bu yeni formülde yatıyor: Çalışanlar gizli suçlular. İtham edildiklerinde hayatta kalabilmek için ne mümkünse yapmaktan suçlu bulunuyorlar.

ABD’de 15 milyon Meksikalı izinsiz çalışıyor, dolayısıyla yasadışı konumdadılar. ABD-Meksika sınırında 1200 kilometrelik bir beton duvar var ve 1800 gözetleme kulesinden oluşan bir “sanal” duvarın inşa edilmesi planlanıyor. Elbette, bu duvarlar arasından geçmenin yolları —ne kadar tehlikeli olursa olsun— bulunacaktır.

3. *A Question of Geography* (Bir Coğrafya Meselesi), John Berger & Nella Bielski, Faber & Faber, 1987.

İmalata ve fabrikalara dayalı sanayi kapitalizminden serbest piyasa spekülasyonuna dayalı finansal kapitalizme geçişle birlikte, hapsedilme alanı değişti. Her gün 1300 milyar dolar tutarında finansal işlem yapılıyor, bu meblağ toplam ticaret hacminin elli katı.

Hapishane artık gezegen çapında. Ve ona tahsis edilmiş çeşit çeşit isimleri olan mıntıkalar var. İşyeri, mülteci kampı, alışveriş merkezi, periferi, getto, plaza, favela, banliyö... Asli olan şu: Bu mıntıkalara kapatılmış olanlar hapishane arkadaşlarımız.

*

Mayısın ilk haftası. Kuzey yarıkürenin tepelerinde, dağlarında, sokaklarında, bahçelerinde birçok ağaç yaprak veriyor. Yeşilin çeşitli türlerinin birbirinden farkı bir yana, insanlar her bir yaprağın diğerlerinden farklı olduğu izlenimi ediniyor. Dolayısıyla, milyarlarca —hayır, milyarlarca değil, o kelimeyi dolarlar içdişi etti— sonsuz çeşitlilikte yeni yapraklarla karşılaşılıyorlar.

Doğanın devamlılığının görünür işaretleri mahkûmlar için hep zımnîen yüreklendirici olmuştur ve hâlâ olmaktadır.

*

Bugün, hapishane duvarlarının (beton, elektronik, devriye gezen veya sorguya çeken) birçoğunun amacı, mahkûmları içeride tutmak ve ıslah etmek değil, hariç tutmak ve dışlamak.

Dışlananların büyük çoğunluğu anonim kişiler. Dolayısıyla bütün güvenlik güçlerinin en büyük takıntısı kimlikler. Bu in-

sanlar sadece anonim değil, aynı zamanda sayısız. İki nedenle: Birincisi, sayıları sürekli değişiyor. Her açlık, doğal afet ve askeri müdahale (şimdi buna “polisiye tedbir” deniyor) dışlananların sayısını azaltıyor ya da artırıyor. İkincisi, onların sayısını hesaplamak hakikatle yüz yüze gelmek demek. Zira yerkürenin nüfusunun çoğunluğunu onlar oluşturuyor. Bununla yüz yüze gelmek mutlak absürde çakılmak demek.

*

Küçük malları paketlerinden çıkarmanın giderek zorlaştığını fark ettiniz mi? Ücret mukabilinde istihdam edilen insanların hayatlarına da benzer bir şey oldu. Yasal olarak istihdam edilenler ve yoksul olmayanlar, kendilerine giderek daha az seçenek sunan —birbirine bağlı iki seçenek olan itaat ve itaatsizlik haricinde— ziyadesiyle daralmış hayat alanlarında yaşıyorlar. Çalışma saatleri, ikametgâhları, geçmişte edindikleri becerileri ve tecrübeleri, sağlıkları, çocuklarının geleceği, ezcümle işlevlerinin dışındaki her şey, likit kârın devasa ve öngörülemeyen taleplerinin yanında tâli, önemsiz bir yer tutuyor.

Dahası, bu katı kurallara “esneklik” deniyor. Hapishanede kelimelerin anlamları tersyüz edilir.

Çalışma koşullarının tehlike sinyalleri veren baskısı, Japonya mahkemelerini yeni bir adli tıp kategorisini tanımak ve tarif etmek zorunda bıraktı: “Aşırı çalışma nedeniyle ölüm.”

“Başka hiçbir sistemin fizibilitesi yok”. Öyle deniyor ücretli çalışanlara. Başka seçenek yok. Buyrun asansöre. Asansör küçük bir hücre.

Hapishanenin bir yerinde, belediyenin kapalı yüzme havuzunda yüzme dersi alan beş yaşındaki bir kız çocuğunu seyrediyorum. Lacivert bir mayosu var. Yüzebiliyor, ama henüz bunu tek başına, yardımsız yapabilecek özgüveni yok. Öğretmeni onu havuzun derin kısmına götürüyor. Öğretmeninin uzattığı uzun çubuğu tutarak suya atlayacak. Bu korkusunu yenmesinin bir yolu.

Aynı şeyi dün de yapmışlardı.

Küçük kız bugün çubuğa tutunmadan atlamak istiyor suya. Bir, iki, üç! Atlıyor, fakat son anda çubuğa tutunuyor. İkisi de tek kelime etmiyor. Kadınla küçük kız arasında belli belirsiz bir tebessüm cereyan ediyor. Kız tezcanlı, kadın sabırlı.

Kız havuzun merdivenlerini çıkıyor, kenara geliyor. “*Bir daha*” diye fısıldıyor. Kollarını yana açarak suya atlıyor, hiçbir şeye tutunmuyor. Yüzeye geldiğinde, çubuğun ucu burnunun dibinde. Çubuğa dokunmadan merdivene doğru iki kulaç atıyor.

Lacivert mayolu kızın ve sandaletli kadının hapishanedeki mahkûmlar olduklarını mı söylüyorum? Kızın çubuğu tutmadan suya atladığı anda, ikisi de kesinlikle hapishanede değildi. Ancak, önümüzdeki yılları düşündüğümde ya da yakın geçmişe baktığımda, korkarım ki, tarif ettiğim sahneye rağmen, ikisi de mahkûm olmanın ya da yeniden mahkûm olmanın riskini taşıyor.

*

Dünyayı çevreleyen iktidar yapısına ve onun otoritesinin işleyişine alıcı gözle bir bakın. Her despotluk kendine göre bir denetim tertibatı buluyor, doğaçlıyor.

Dünyaya hükmeden piyasa güçleri, bütün ulus-devletlerden daha kuvvetli olduklarını ileri sürüyorlar. Cep telefonumuzdan arayıp özel sağlık sigortasına veya emeklilik sigortasına kaydolmamız için ikna etmeye çalışmalarından Dünya Ticaret Örgütü'nün en son ultimatolarına kadar bu iddia her dakika yineleniyor.

Sonuç olarak hükümetlerin birçoğu artık yönetmiyor. Hükümetler artık kendi seçtikleri hedeflere yönelemiyor. “Ufuk” kelimesi, geleceğe dair umut vaadiyle birlikte siyasi söylemden silindi — hem sağda hem solda. Mevcut olanı ölçmenin dışında tartışılan bir şey yok.

Kamuoyu yoklamaları istikameti ve arzuyu ikame ediyor.

Hükümetlerin birçoğu yönetmek yerine çobanlık yapıyor. (Amerikan hapisane argosunda, gardiyanlara “çoban” denir.) 18. yüzyılda uzun süreli hapis cezasına “sivil ölüm” deniyordu. Üç yüzyıl sonra hükümetler kanunlarla, zorla, ekonomik tehditlerle ve yaygaralarıyla kitlesel “sivil ölüm” rejimleri empoze ediyorlar.

*

Geçmişteki despot rejimlerin altında yaşamak da bir mahpusluk türü değil miydi? Hayır, tarif etmeye çalıştığım anlamda bir mahpusluk değildi. Bugün yaşadığımız yeni bir şey, zira mekânla başka bir ilişki söz konusu.

İşte bu noktada Zygmunt Bauman'ın düşünceleri aydınlatıcı. Bauman dünyayı yöneten piyasa güçlerinin mekândan azade olduğuna, yani “alan sınırlamasından, yerel bağlardan” muafi-

yet kazandığına dikkat çekiyor. Bu güçler uzak ve anonim, dolayısıyla eylemlerinin yerel ve fiziksel etkilerini hesaba katmak zorunda değiller. Bauman, Alman Merkez Bankası başkanı Hans Tietmeyer'i alıntılıyor: "Günümüzdeki mesele, yatırımcıların güvenini sağlayacak koşulları oluşturmak." Tek ve yüce öncelik bu.

Ve bu öncelikten hareketle, üreticilerden, tüketicilerden ve marjinalize edilmiş yoksullardan oluşan dünya nüfusunun denetlenmesi, itaatkâr ulusal hükümetlere havale edilen bir görev.

Gezegen bir hapishane, hükümetler de, ister sağcı olsun ister solcu, çobanlık yapıyor.

*

Hapishane sistemi siberuzay sayesinde işliyor. Siberuzay piyasaya alışveriş hızı sağlıyor, işlemler ânında gerçekleşiyor, gece gündüz demeden kesintisiz sürüyor. Piyasa despotizmi mekân-dan azade olma ehliyetini bu hızdan alıyor. Ne var ki bu hız, onu kullananlar üzerinde patolojik bir etki yapıyor. Onları uyuşturuyor.

Bu hızda acıya yer yok. Acının lafı ediliyor olabilir, ama hissedilmesi, çekilmesi söz konusu değil. Dolayısıyla insani durum sistemi işletenlerin bünyesinden defediliyor, dışlanıyor. Yalnızlar, çünkü tepeden tırnağa taş kalpliler.

Geçmişte despotlar acımasız ve erişilmezdi, ama acıya maruz kalanlarla komşuydular. Artık bu durum söz konusu değil ve sistemin muhtemel zafiyeti tam da burada.

*

Uzun kapılar çarpıyor
Hapishane avlusundayız
Yeni bir mevsimde⁴

Onlar (biz) hapishane arkadaşları(yız). Bunu söylemek, hangi tonda söylenirse söylensin, bir reddi içeriyor.

Gelecek, hiçbir yerde, hapishanede olduğu kadar tasarlanan, hesaplanan, şimdinin zıddı olarak özlemi duyulan bir şey değildir. Hapse tıklananlar şimdiyi asla bir son olarak kabullenmezler.

Bu arada, şimdiyi nasıl yaşamalı? Hangi sonuçlara ulaşmalı? Hangi kararları almalı? Nasıl davranmalı?

İşaret levhalarını oluşturduğumuza göre, birkaç istikamet önerim olacak.

Duvarın bu tarafında tecrübelerle kulak verilir, hiçbir tecrübe vadesi dolmuş addedilmez. Ayakta kalmak saygı duyulan bir şeydir ve herkes bilir ki, ayakta kalmak mahkûmlar arasındaki dayanışmaya bağlıdır. Otoriteler de bunu bildikleri için yalnızlaştırma politikası uyguladılar. Bu yalnızlaştırma, fiziksel tecrit veya manipülatif jargonla gerçekleştirilir. Bireyler tarihten, kökenlerinden, yeryüzünden ve en önemlisi, ortak bir gelecekte yalıtılır.

4. “Prison” : *Nine Haiku Poems from Hallby Juvenile Prison* (“Hapishane”: Hallby Sübyan Koğuşu’ndan Dokuz Haiku), 1959, Tomas Tranströmer. *New Selected Poems* (Yeni Seçilmiş Şiirler), Bloodaxe Books Ltd, 1987.

Hapishane yöneticilerinin laflarına kulak asmayın. Elbette kötü yöneticiler ve daha az kötü yöneticiler var. Bazı durumlarda aradaki farkı dikkate almak gerekir. Ama dedikleri —daha az kötülerinki de dahil olmak üzere— boktan şeyler. İlâhilerini, parolalarını, sihirli sözlerini tekrarlayıp duruyorlar: Güvenlik, Demokrasi, Kimlik, Medeniyet, *Esneklik*, *Üretkenlik*, *İnsan Hakları*, *Entegrasyon*, *Terörizm*, *Özgürlük*.... Maksatları kafa karıştırmak, bölmek, dikkat dağıtmak ve bütün mahpusları uyuşturmak. Duvarın bu tarafında hapishane yöneticilerinin kelimeleri manasız ve düşünceye faydası olmayan şeyler. Hiçbir karşılıkları yok. Bu lafları kendi kendimize düşünürken bile reddetmeliyiz.

Mahkûmların kendilerine has kelime dağarcıkları var, onlarla düşünüyorlar. Birçok kelime bir sır olarak saklanıyor, birçok kelimenin sayısız yerel varyasyonu mevcut. Kısa kelimeler ve ifadeler, ama koskoca bir dünyayı içeriyorlar: *Sana-benim-tarzımı-gösteririm*, *bazen-meraklanmak*, *pajarillo*, *B blokta-bir şeyler-oluyor*, *çıplak*, *bu-küçük-küpeyi-al*, *bizim-için-öldü*, *kovala-mevzuyu*, vb.

Mahkûmlar arasında çelişkiler var — bunlar bazen şiddetli de. Bütün mahkûmlar mahrum bırakılmış insanlar, ama mahrum bırakılma derecelerinin farkı haset yaratıyor. Duvarın bu tarafında hayat ucuz. Küresel despotluğun belli bir çehreye sahip olmaması günah keçisi avcılığını, mahkûmlar arasındaki düşmanlıkları körüklüyor. Yoksul yoksula saldırıyor, işgal altındakiler birbirini yağmalıyor. Mahkûmlar idealize edilmemeli.

Mahkûmları idealize etmeden ortak paydalarına —hiç gerekmediği halde çektikleri acı, tahammül güçleri, açıkgozlulukları— bakalım. Bunlar, onları ayıran şeylerden daha belirleyici,

daha açıklayıcı. Yeni dayanışma biçimleri de bu özelliklerinden doğuyor. Yeni dayanışmalar farklılıkların ve çoğullukların karşılıklı olarak tanınmasıyla başlıyor. *Hayat böyle işte!* Bir dayanışma, ama kitlesel değil, karşılıklı irtibatlanmanın dayanışması. Hapishane koşullarında çok daha münasip olan o.

*

Otoriteler mahkûmları dünyanın öteki hapishanelerinde olanlar hakkında sistematik bir biçimde yanlış bilgilendiriyor. Onları, kelimenin agresif anlamında, endoktrine etmiyorlar. Endoktrinasyon eğitime tabi tuttukları tacirlerden, işletmecilerden, piyasa uzmanlarından oluşan küçük bir elit tabakaya mahsus. Hapishane nüfusu için uygun gördükleri, onları aktive etmek değil, pasif bir belirsizlik içinde tutmak. Hayatta riskten başka bir şey olmadığını ve yeryüzünün emniyetsiz bir yer olduğunu bıkıp usanmadan onlara hatırlatmak.

Bu, titizlikle seçilen enformasyonla, dezenformasyonla, yorumlarla, rivayetlerle, hayali öykülerle yapılıyor. Operasyon başarılı olduğu müddetçe halüsinatif bir paradoks oluşturulup pekiştiriliyor. Hapishane nüfusuna, her bireyin önceliğinin kendi kişisel emniyeti olduğuna ve hapsedilmişliklerine rağmen, ortak kaderden, ortak akıbetten bireysel kurtuluşun bir yolunun bulunabileceğine inandırma tuzağı kuruluyor.

Bu dünya görüşünden yansıyan insanoğlu imgesinin emsali şimdiye kadar hiç görülmemiştir. İnsanoğlu korkak bir varlık olarak resmediliyor; sadece kazananlar cesur. Dahası, armağan diye bir şey yok, sadece ödül var.

Mahpuslar birbirleriyle iletişim kurma yolunu her zaman bulmuşlardır. Siberuzay, bugünün global hapishanesinde, onu

ilk kuranların çıkarlarına karşı kullanılabilir. Bu sayede mahkûmlar dünyada her gün neler olduğu hakkında birbirlerini bilgilendiriyor ve geçmişin hasıraltı edilmiş öykülerini izliyor, ölümlerle omuz omuza duruyorlar.

Bunları yaparken küçük armağanları yeniden keşfediyorlar, cesaret örneklerini, tamtakır mutfaktaki bir demet gülü, silinmez acıları, annelerin yorulmak nedir bilmezliklerini, kahkahayı, karşılıklı yardımını, sükûtu, hep genişleyen direnişi, gönülden fedakârlığı ve daha fazla kahkahayı.

Mesajlar kısa, ama yalnız gecelerine (gecelerimize) yayılıyor.

*

Yol haritasının nihai kılavuzu taktiksel değil, stratejik.

Dünyanın despotlarının mekândan azade olmaları, her şeyi denetleyen, gözetleyen iktidarlarının kapsamını açıkladığı gibi, beliren zaafılarını da imliyor. Siberuzayda faaliyet gösteriyorlar ve korunaklı sitelerinde yaşıyorlar. Onları çevreleyen dünyadan bihaberler. Dahası, o türden bir bilgiyi önemsiz bularak ellerinin tersiyle itiyorlar. Sadece yeraltı kaynaklarının esamesi okunuyor. Dünyaya kulak veremiyorlar. Yeryüzüne ayak bastıklarında körleşiyorlar. Yerelde kayboluyorlar.

Hapistekiler için tam tersi geçerli. Hücrelerin duvarları bütün dünyada birbiriyle temas ediyor.

Süregelen direnişin etkili eylemleri, uzaktaki ve yakındaki yerelde kök salacak. Ücradaki direniş yeryüzünü dinliyor.

Özgürlük yavaş yavaş belirliyor, parmaklıkların dışında değil, hapishanenin derinliklerinde.

*

Via Paola Sarpi'deki evinden aradığında sesini derhal tanımakla kalmadım, sesin sayesinde kendini nasıl hissettiğini de tahmin edebildim. Öfkeyle ya da daha ziyade sabırlı —senin tipik özelliğin bu— bir öfkeyle iç içe geçmiş olan yeni umudumuzun hızlı adımlarını da işittim.

—

John Berger
Yücel Göktürk

İstanbul'dan Gelen Telefon

"Ne affedilmez, biliyor musun? Asla affedilmeyecek eylemlerimiz neler, biliyor musun? Kimsenin görmedikleri. Tanrının bile görmedikleri. Failler işledikleri suçları kendilerinden ve başkalarından kelimelerle gizliyor. Kurbanlarına adlar veriyorlar. Onları yaftalıyorlar. Öykülerini tekrarlayıp duruyorlar. İblis kelimelerle çalışıyor. Başka bir şeye ihtiyacı yok. Kelimeler dilin, ağzın, ses tellerinin masumâne faaliyetleri. İnsanlar konuşarak iblisleşiyor. Kelimeler ve sayılar, işledikleri cürümleri gizliyor, ki o cürümler unutulsun. Unutulan, affedilmiş demektir. Zihne nakşolan affetmez. Tanrım, bizi affetme. Bizi affedilmez kıl, ki asla unutmayalım."

— John Berger, *Goya'nın Son Portresi* oyunundan.

Metis Diyaloglar
ISBN-13: 978-605-316-026-7

Metis Yayınları
www.metiskitap.com